

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2009:5

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING – SKÄNNINGEPROJEKTET

S:t Olofs konvent

RAÄ 20

Skänninge 2:1, 3:1

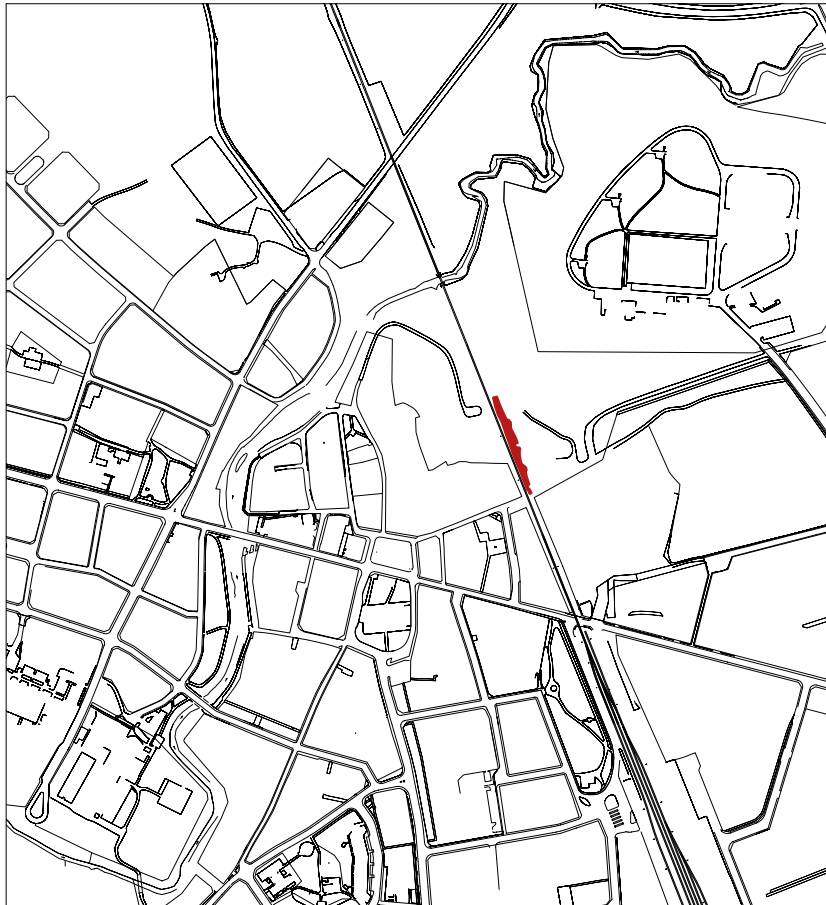
Skänninge stad, Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 423-1717-2003

Annika Konsmar och Hanna Menander

Med bidrag av Caroline Arcini

UV ÖST RAPPORT 2009:5

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING – SKÄNNINGEPROJEKTET

S:t Olofs konvent

RAÄ 20

Skänninge 2:1, 3:1

Skänninge stad, Mjölby kommun

Östergötland

Dnr 423-1717-2003

Annika Konsmar och Hanna Menander

Med bidrag av Caroline Arcini

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 010-480 81 40

Fax 010-480 81 73

uvost@raa.se

www.arkeologiuv.se

Produktion/grafisk form BRITT LUNDBERG

Grafik LARS ÖSTLIN

Foto RAÄ, UV ÖST

Tryck/utskrift ELANDERS SVERIGE AB, 2013

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2009 Riksantikvarieämbetet

UV ÖST, RAPPORT 2009:5

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning	7
Undersökningens förutsättningar	7
Antikvarisk bakgrund	7
Arkeologisk potential	8
Mål	9
Inledning	9
S:t Olofs konvent	9
Metod	10
Inledning	10
Den planerade metoden	10
Genomförande	10
Inledning	10
Markradarundersökningar	10
Schaktning	11
Kontexter	11
Dokumentation	11
Fyndinsamling	12
Naturvetenskapligt analysmaterial	12
Resultat	13
Inledning	13
Sammanfattning	13
Omgivande miljö	14
Förhistorisk lämning	14
Konventets byggnadshistoria	14
Undersökningen av gravarna	38
Den osteologiska bearbetningen och analysen av gravarna	46
Utvärdering	52
Inledning	52
Måluppfyllelse	52
Metodiskt genomförande	52
Kommande arbeten	53
Administrativa uppgifter	54
Referenser	55
Publicerade källor	55
Opublicerade källor	56
Källor från internet	56

Följande bilagor finns att hämta på
<http://samla.raa.se> och ATA

Bilaga 1a	Makroskopisk analys av jordprover från S:t Olofs konvent, Skänninge (Jens Heimdahl, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet)	Bilaga 10	Kontextgruppstabell med ingående kontexter
Bilaga 1b	Makroskopisk analys, provlista	Bilaga 11	Kontextgruppsmatris
Bilaga 2a	Osteologisk analys av fiskbensmaterialet Havsfisk - munkarnas preferens (Annika Cardell)	Bilaga 12	Arkeologisk gravtabell
Bilaga 2b	Elementlistor och underlag för osteologisk analys av fiskbensmaterialet	Bilaga 13	Osteologisk gravtabell
Bilaga 3a	Osteologisk rapport Animalosteologisk analys (Maria Vretemark, Västergötlands museum)	Bilaga 14a	Gravmatris från korsgången
Bilaga 3b	Artfördelning bland mat- och slaktavfall från olika kontexter	Bilaga 14b	Gravmatris från kyrkan
Bilaga 4	Specialregistrering av medeltida- och efterreformatorisk keramik från S:t Olofs konvent (Mathias Bäck, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet)	Bilaga 14c	Gravmatris från kyrkogården
Bilaga 5	Runskriftstolkning av runblecksfynd (Helmer Gustavsson, Runverket)	Bilaga 15	Analysdatabas med fynd, prover, kontexter, geometrier etc
Bilaga 6	¹⁴C-analys av träkol (Göran Possnert & Maud Söderman, Ångströmlaboratoriet, Uppsala Universitet)	Bilaga 16a	Konserveringsrapport metaller (Jessica Lindewall, ATm, Riksantikvarieämbetet)
Bilaga 7	¹⁴C-analys av osteologiskt material (Göran Possnert & Maud Söderman, Ångströmlaboratoriet, Uppsala Universitet)	Bilaga 16b	Konserveringsrapport metaller (Jessica Lindewall, ATm, Riksantikvarieämbetet)
Bilaga 8	Vedartsanalys från S:t Olofs konvent (Ulf Strucke, UV Mitt, Riksantikvarieämbetet)	Bilaga 16c	Konserveringsrapport metaller (Åsa Norlander, ATm, Riksantikvarieämbetet)
Bilaga 9	Myntbestämningar (Monica Golabiewski-Lannby, Kungliga Myntkabinettet)	Bilaga 16d	Konserveringsrapport metaller (Sophie Nyström, ATm, Riksantikvarieämbetet)
		Bilaga 16e	Foton från konservering
		Bilaga 17	Föremålsbilder (Claes Brännfjord, UV Öst, Riksantikvarieämbetet)
		Bilaga 18	Fyndtabell
		Bilaga 19	Tabell över bilder registrerade i Intrasis

Arkeologisk undersökning – Skänningeprojektet
S:t Olofs konvent

Åren 2004 och 2005 genomfördes en arkeologisk undersökning vid S:t Olofs dominikankonvent i Skänninges östra utkant. Undersökningen berörde konventscomplexets västra delar. Murar, konstruktioner och kulturlager dokumenterades. I kyrkan, korsgången och på kyrkogården undersöktes även ett stort antal gravlagda individer. Fyra faser kunde dokumenteras från 1200-talet fram till och med konventets rasering på 1540-talet. Faserna representerar byggnadshistoriska förändringar och aktiviteter.

Fig 0. Bilden visar läget för S:t Olofs konvent i Skänninges östra utkant. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 1. Det aktuella undersökningsområdets orientering i Skänninge. Röd linje markerar undersökningsområdena för kvarteret Munkgärdet och kvarteret Brödraklostret vars gravmaterial presenteras i denna rapport (de arkeologiska resultaten presenteras i respektive rapport i Skänningeprojektet). Skala 1:4000.

INLEDNING

Under perioderna 26 juli–14 december 2004 och 28 april–29 september 2005 genomförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst en arkeologisk undersökning vid S:t Olofs konvent i Skänninge, RAÄ 20, Östergötland. Undersökningen för-
anleddes av en planerad byggnation av det prospekterade dubbla järnvägsspåret från Mjölby till Motala. Beställare var Länsstyrelsen i Östergötlands län och exploatör var Banverket, Region Sydöst.

Denna basrapport är sammanställd av Annika Konsmar och Hanna Menander. Rapporten över gravmaterialet är gjord av Hanna Menander och Caroline Arcini. Merparten av fyndregistreringen har utförts av Nicklas Eriksson, Maria Sjöquist och Cecilia Ljung. De två förstnämnda har även utfört efterarbetet med gravmaterialet för vidarebefordran för osteologisk analys.

UNDERSÖKNINGENS FÖRUTSÄTTNINGAR

Antikvarisk bakgrund

Under hösten år 1999 genomförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst en arkeologisk förundersökning på den östra sidan om järnvägsspåret där bland annat delar av S:t Olofs konvent påträffades (Carlsson m fl 2000).

Det aktuella undersökningsområdet ligger i sydvästra delen av kvarteret Munkgärdet mellan Dyhagen och Vistenagatan (fig 1). Efter förundersökningen ändrades exploateringsområdet och skulle beröra cirka 250 m². Detta utökades sedan inför slutundersökningen till att omfatta cirka 650 m² varav cirka 540 m² bedömdes vara av arkeologiskt intresse. Vid undersökningstillfället fanns en gård i kvarteret Munkgärdet, troligen uppförd kring år 1850 (ÖLM 1996), bestående av boningshus, ladugård, jordkällare och förrådsbyggnader. Den del av gården som berördes av undersökningsytan har sedan den byggdes endast utnyttjats för trädgårdsodling och djurhållning. Idag är boningshuset rivet och en arkeologisk undersökning genomfördes år 2006 i samband med detta (se vidare ”Skänningeprojektet. Kvarteret Munkgärdet”).

Inför den arkeologiska förundersökningen fanns S:t Olofs konvent registrerat i fornminnesregistret som känd fornlämning, RAÄ 20. Iakttagelser gjordes vid järnvägsbygget år 1873 då det enligt uppgift ska ha påträffats grundmurar, valv och gravar (Ridderstad 1918:1114; Lindell 1949:230).

S:t Olofs konvent var ett dominikankonvent och grundades år 1237. I Sigtuna-annalerna omnämns ett besök i konventet samma år (Schück och Schück 1970:104; Wesén, 2008). Byggnaden eldhärjas år 1291 och vid provinsialkapitlet i Västerås samma år beklagar sig bröderna då de har svårigheter att försörja sig och slutföra byggnationerna. Ytterligare bränder drabbade konventet åren 1447 och 1466 (Schück och Schück 1970:107f; Statens arkiv: DS 1051). Konventet upphörde strax efter reformationen men var fortfarande aktivt år 1525. Det finns uppgifter om att munkarna det året fick rätt att tigga inom Tjust härad. Efter reformationen gav Gustav Vasa order år 1545 om att bryta tegel ur byggnaderna (Schück och Schück 1970:108; Ridderstad 1918:1112).

I det tidigaste historiska kartmaterialet från år 1638 är marken omnämnd som ”Clåsterjord” (Lantmäteriet D98-1:D7:1-3 10). På senare 1700-talskartor finns en markering som tolkas som en ruin efter konventskyrkan (Lantmäteriet D98-1:4, D98-1:7 samt D98-1:8).

Fem arkeologiska utgrävningar som ansetts beröra konventkomplexet har tidigare genomförts. Vid en provgropsgrävning som utfördes 1930 påträffades tegelgolv och rester av tegelmurar på kalkstenssockel. Utifrån denna grävning upprättades en förenklad klosterplan (Hasselmo 1983:32, 43). Vid undersökningar i kvarteret Radiatorn söder om Vistenagatan återfanns stenläggningar och trärester som ansågs tillhöra konventets ekonomi- och stallbyggnader (Hasselmo 1983:38). Alla undersökningar genomfördes utanför det nu aktuella undersökningsområdet.

Vid förundersökningen år 1999 påträffades grundmurar, stenläggningar, ett möjligt tegelgolv, samt kultur- och raseringslager som kan knytas till olika byggnationsfaser (Carlsson m fl 2000). Ett sotlager inne i konventsbyggnaden daterades med ¹⁴C-analys till 1180–1290 e Kr.

Innan den arkeologiska undersökningen påbörjades genomfördes 2004 en markradarundersökning av en yta öster om undersökningsområdet. Denna kompletterades med en liknande undersökning väster om järnvägsspåret under 2005. Vid dessa båda undersökningar kunde strukturer avläsas som tolkades som murar och konstruktioner tillhörande konventet (se bilaga i ”Skänningeprojektet. Inledande del”).

Arkeologisk potential

På en flack förhöjning i Skänninges östra utkant låg S:t Olofs dominikankonvent. Ordo fratrum predicatorum, eller predikarorden, som grundades av Dominicus, blev godkänd av påven och stadsfästes år 1216. Därefter vann orden stor spridning och omfattade redan vid 1200-talets mitt cirka 400 konvent runt om i hela Europa. Dominikankonventen inrättades vid sidan av biskopssäten, främst i städer som förmodligen var tidiga handelcentra och/eller kyrkliga centralplatser. Det är en tidsmässigt samlad etableringsfas för orden i Sverige. Det första konventet etablerades i Visby strax före år 1230. Några år senare inrättades konvent i Skänninge och Sigtuna. Vid 1200-talets slut fanns dominikaner i Skara, Kalmar, Gamla Lödöse, Strängnäs, Västerås och Åbo. Ett sekel senare hade dominikanerna hus även i Stockholm och Viborg (Fi) (Nilsson 1998:151ff). Den kvinnliga grenen av orden, den så kallade ”andra orden” godkändes år 1267, och i slutet av 1200-talet inrättades systrakonvent i Skänninge och Kalmar (Schück 1970:110; Åkerlund 1977:56).

Det finns inga bevarade källor som förtäljer något om etableringen av S:t Olofkonventet. I tidigare forskning har betydelsen av att en av Östergötlands tre prostar residerade i staden, vid tiden för konventets etablering, framhållits (Nilsson 1998:157). Troligen var det ärkebiskopen, möjligtvis i samförstånd med biskopen och kungen, som sörjde för dominikanernas ankomst till Skänninge (Menander och Tagesson 2005).

Dominikanernas konvent

Dominikanernas konvent skulle idealt bestå av tre huslängor och en kyrka som omslöt en kvadratisk klostergård. I praktiken kunde konventens utseende och planlösningar variera beroende på de topografiska, ägorättsliga och ekonomiska förhållandena och förutsättningarna. Enligt dominikanordens konstitutioner från år 1220 skulle konventen präglas av en enkel arkitektur och sparsmakad interiör. Husen skulle vara anspråkslösa dels för att inte nedtyngas av utgifter, dels för att inte andra ordnar och präster skulle ta anstöt. Dominikanerna byggde i huvudsak sina anläggningar i tegel. Men det fanns avvikelser, exempelvis från konventen i Århus och Visby, där några av längorna, och i det sistnämnda fallet kyrkan, inte var byggd av tegel (Engeström 1988; Skov 1996:140).

I flera fall fick dominikanerna ta över befintliga kyrkor, som i Århus, Oslo, Gamla Lödöse och Visby. Kyrkorna byggdes sedermera om för att anpassas till dominikanska ideal. Kyrkorna var i nästan alla fall stora gotiska två- eller treskeppiga hallkyrkor. Konventskyrkorna i Västerås och Strängnäs var exempelvis upp mot 50 meter långa (Rudbeck 1974; Drakenberg 1976). Koren var oftast rakavslutade och av samma bredd som långhuset, så kallad salskyrka. Mariakyrkan i Sigtuna, som är den enda kvarstående dominikankyrkan i Sverige, utgör ett typexempel. Det är en treskeppig hallkyrka av tegel med ett förhöjt mittskepp byggd i gotisk stil, invigd år 1247 (Bonnier 1987:26).

Kyrkogården

Idén om den renande skärselden, som utvecklades på 1200-talet, bidrog till att framför allt aristokratin började instifta altare och kapell i domkyrkor, kloster och konvent. Altarstiftelsen, graven och framförallt själamässan skulle underlätta skärselden för den döde. Klostren och konventen spelade i dessa fall en viktig roll då antalet munkar och bröder, till skillnad från en ensam sockenpräst, kunde borga för att det varje dag lästes ett större antal mässor vid fler altare (Cinthio 2002:186). Det medförde att allt fler valde att begravas i klostren och konventen vilket i sin tur bidrog till ökade ekonomiska resurser för dessa institutioner.

De skriftliga källorna visar att det var vanligt att välja sin gravplats vid S:t Olofs konvent i Skänninge. Det framgår också att personer som bodde långt från Skänninge valde sina gravplatser i konventet. Även om konventet främst fick donationer från personer ur den östgötska aristokratin förekommer donationer från högrälsepersoner från andra landskap som Uppland, Sörmland och Småland. Det går också att skönja en viss social stratifiering. År 1469 skänkte exempelvis borgaren Tyrgils Sonason och hans fru jordlotter till konventet för att bekosta en gravplats i kyrkan (Schück och Schück 1970:107).

Mer omfattande arkeologiska undersökningar av kyrkogårdar tillhörande dominikankonvent har gjorts i Åhus, Helsingborg och Västerås. Trots att ovan nämnda material är osteologiskt analyserade är det endast gravarna från Åhuskonventet som har problematiserats i vidare bemärkelse (Arcini 2003).

Många av de svenska dominikankonventen och deras kyrkor revs i samband med reformationen. S:t Martins systrakonvent i Skänninge finns dock kvar som ruin, liksom delar av konventskyrkan i Visby. Enstaka byggnadselement, som en mur, finns kvar vid konventet i Åhus. I Danmark finns mer eller mindre bevarade dominikankonvent i Ribe, Århus och Viborg.

MÅL

Inledning

Målsättningarna med undersökningen av S:t Olofs konvent följer i stort *Skänningeprojektets* uppsatta målsättningar. Det övergripande syftet är att belysa och problematisera konventets betydelse för Skänninges urbaniseringsprocess.

S:t Olofs konvent

Traditionellt finns en arkitektonisk grundplan för klosteranläggningar som tjänar sakrala och funktionella regler. Avvikelser förekommer däremot oftast då anpassning har skett efter klosterorden och landskapets utseende. Vanligtvis sker också flera förändringar i den rumsliga strukturen under klostrens aktivitetsperiod (Jørgensen och Thomsen, 2004:20ff).

Den markradarundersökning som utfördes 2004 gav möjligheten att koppla samman strukturer från denna, med dem som kunde framkomma vid undersökningen. Dessa kompletterades med en liknande undersökning säsongen 2005 över ytor väster om järnvägsspåret, där strukturer av samma karaktär som tidigare framkom. Således skulle en idé över konventets utbredning kunna läggas fram. Här gjordes också bedömningen att man vid slutundersökningen kunde påträffa den västra längan av konventkomplexet och en del av korsgången. Vilka rumsligt funktionella eller sakrala delar som skulle komma att beröras var däremot okänt. Möjligheter fanns här att försöka tolka funktionen för dessa utrymmen.

Den övergripande målsättningen med undersökningen av S:t Olofs konvent var att:

- Problematisera konventets förändrade fysiska gestaltning och materiella kultur över tid.
- Problematisera konventets betydelse i det samtida Skänninge.

Målsättningen kom efter hand att utvecklas när delar av konventskyrkan och tillhörande kyrkogård påträffades. Följande frågeställningar formulerades till gravarna och det humanosteologiska materialet:

- Vilka begravdes i S:t Olofskonventet, det vill säga de gravlagdas kön, ålder, längd och hälsotillstånd.
- Problematisera och identifiera sociala strukturer i det osteologiska materialet och gravarnas rumsliga spridning.

Utöver ovan nämnda frågeställningar skulle gravarna från S:t Olofskonventet jämföras med andra undersökta dominikankonvent i Helsingborg, Västerås och Åhus.

METOD

Inledning

Denna undersökning utgör en del av flera undersökningar i Skänninge och kommer att sättas in i sitt kulturhistoriska sammanhang lokalt och regionalt. Lämningarna vid S:t Olofs konvent kommer också att tolkas i relation till bland annat skriftligt källmaterial och historiska kartor. Som del i en större religiös rörelse kommer jämförelser även att göras med andra skandinaviska dominikankonvent. Detta kommer att presenteras i ”Steg 2” publikationer (se under rubriken ”Kommande arbeten”).

Som presenterats i den antikvariska bakgrunden till denna undersökning var den ursprungliga undersökningsytan mindre än vad som slutligen kom att undersökas. Till följd av undersökningsområdets utökande och de omfattande lämningar som framkom, omfördelades resurserna inom Skänningeprojektet. Detta påverkade undersökningsmetodikerna och gav möjlighet att komplettera frågeställningarna. Under rubriken ”Genomförande” nedan presenteras den slutligen använda metoden.

Den planerade metoden

Exploateringsytan vid S:t Olofs konvent var cirka 650 m². Längst i norr från slänten intill Dyhagen hade inga fornlämningar påträffats vid förundersökningen. Cirka 110 m² av undersökningsområdet prioriterades därför bort här, varvid de resterande 540 m² innehållande olika lämningar skulle undersökas.

Den från år 1930 upprättade planen över klosterområdet uppfattades som osäker. En markradarundersökning genomfördes därför öster om undersökningsområdet för att få en bild över hela konventkomplexet. Denna skulle därmed kunna placera framkomna strukturer i sitt sammanhang.

Grässvålen och matjorden skulle banas av ned till kulturlager eller konstruktioner. Kulturlagren skulle handgrävas enligt single-context metod (se vidare Larsson 2000) för att sedan tolkas utifrån stratigrafi, strukturer och funktionsuppdelning. Insamlingsmetod av fynden skulle bestämmas utifrån lagrets beskaffenhet och vattensättning av jorden skulle utföras vid vissa valda kontexter.

Prover för naturvetenskapliga analyser såsom makrofossil och kol skulle samlas in.

Konstruktioner, kulturlager, fynd och prover skulle mätas in digitalt med dokumentationssystemet Intrasis. Där inmätningen av konstruktioner och lager inte ansågs lämpliga skulle dessa ritas för hand i sektion och/eller plan för att sedan digitaliseras. Dokumentationen skulle kompletteras med digitalt foto. Kontextregistrering skulle ske löpande under fältarbetet, medan registrering av fyndmaterialet skulle ske efter att fältarbetet avslutats.

Datering och tolkning av materialet planerades att ske genom analys av stratigrafien, fyndmaterialets sammansättning samt resultaten från de naturvetenskapliga analyserna.

GENOMFÖRANDE

Inledning

När matjorden banats av framgick det att lämningarna efter konventet var mer omfattande och komplexa än vad förundersökningen kunnat påvisa. Konventet hade byggts om vid flera tillfällen med komplex stratigrafi som följd. Därutöver framkom ett rikligt antal gravar i korsgång och konvents kyrka, samt på tillhörande kyrkogård i den södra delen av undersökningsområdet.

Markradarundersökningar

Innan fältarbetet påbörjades 2004 genomfördes en markradarundersökning av en yta intill och öster om undersökningsområdet. Ytterligare undersökningar genomfördes säsongen 2005 över ytor väster om järnvägsspåret samt över en mindre yta som även markradarundersöktes 2004. Vid båda undersökningarna framkom strukturer som tolkades som murar och konstruktioner tillhörande konventet (se bilaga i ”Skänningeprojektet. Inledande del”).

Schaktning

Recenta objekt som en jordkällare och en stenmur revs med maskin. Båda var anlagda ner genom kulturlager och konstruktioner.

Grässvål och matjord banades av med maskin ned till kulturlager eller konstruktion. Matjorden var som regel cirka 0,15 meter tjock med undantag för undersökningsytan strax norr om Vistenagatan där tjockleken var 0,30–0,40 meter. Vid de tillfällen då påträffade kulturlager enbart bestod av kraftig rasering togs dessa bort med grävmaskin. Ytan strax norr om Vistenagatan tolkades i samband med schaktningen som kyrkogård då manslånga nedgrävningar framträdde. För att höja effektiviteten schaktades därför större delen av kyrkogårdslagret med gravfyllningarna bort med maskin.

Mot slutet av undersökningen skedde schaktning ner till orörd botten inom selektiva delar av undersökningsområdet. Detta för att kunna konstatera att inga arkeologiska lämningar naturligt översandats eller doldes av konstruktioner i konventslämningen.

Kontexter

Utgångspunkten för datainsamlingen var att alla stratigrafiskt urskiljbara och kulturhistoriskt meningsbärande enheter skulle separeras genom att undersökas, dokumenteras och tolkas var och en för sig. I den fortsatta framställningen benämns ”stratigrafiskt urskiljbar och kulturhistoriskt meningsbärande enhet” som kontext.

Den inledande kategoriseringen av kontexter baserades på deras materiella beskaffenhet. Samtliga kontexter ryms under rubrikerna *lager*, *konstruktion*, *gravnedgrävning*, *skelett*, *kista* eller *nedgrävning*. I kategorin *lager* återfinns alla stratigrafiska enheter som består av jord. I kategorin *konstruktion* finns all annan materia, exempelvis trä, sten eller tegel. *Gravnedgrävning* är specifik för nedgrävning i syfte just till att gravlägga en individ, till skillnad från kategorin *nedgrävning* som rymmer alla andra skapade ”intigheter” såsom exempelvis gropar och rännor. Kategorin *skelett* gäller just det som benämns, och i kategorin *kista* finns strukturer som talar för att en individ begravts i träkista.

Det andra steget i kategoriseringen av kontexter utgår ifrån vår tolkning av deras kulturhistoriska utsagovärde, det vill säga varför de ser ut som de gör och består av det de gör. Exempel på detta är kategorin *lager*. Dessa kan i detta andra steg kategoriseras som till exempel *golvlager*, *sättsand* eller *fyllnadslager*.

Enskilda kontexter som tillsammans med andra kontexter bildar stratigrafiska och kulturhistoriskt urskiljbara sammanhang har sedan kopplats samman i så kallade *kontextgrupper* (i resultatkapitlet förkortas detta KG). Det kan exempelvis vara de enheter som tillsammans skapar det vi tolkat som materiella spår efter t ex ett anlagt golv. Sorteringen i kontextgrupper syftar till att åskådliggöra konventkomplexet och förändringen av dess gestaltning.

En slutlig kategorisering görs genom samlade kontextgrupper som i en stratigrafisk matris synliggör olika *faser*. Urskiljandet av faser har begränsats till de stora övergripande och sammanhängande förändringarna i tid och rum i konventets utformning.

Dokumentation

Alla kontexter dokumenterades i fält på för projektet gemensamma kontextblanketter, där även en mindre fysisk matris gjordes. Lager och nedgrävningar är inmätta i plan med totalstation och dokumenterade i Intrasis. I stort sett alla konstruktioner är ritade i plan och digitaliserade i efterhand i Intrasis. Några är inmätta direkt. Majoriteten av konstruktionerna ritades i sektion, men enstaka fotograferades endast. Ritningarna upprättades i skala 1:20. För att kontinuerligt arbeta med rumsligheten i byggnaderna användes planer utritade i ArcView.

Kontexterna lager, nedgrävning och konstruktion sammanfördes i kontextgrupper (bilaga 10) och en stratigrafisk matris upprättades efter fältsäsongens avslutande (bilaga 11). Utifrån denna kunde byggnadsfaser upprättas över konventets arkitektoniska förändringar.

Valda kontexter fotograferades kontinuerligt med digitalkamera. Större översikter över konventet är fotograferade med hjälp av skylift eller flyg.

Dokumentationen av gravarna presenteras under rubriken ”Undersökningen av gravarna”.

Fyndinsamling

Av den rikliga mängd tegel som fanns togs formtegel och enstaka utvalda tegelstenar om hand. Av annat byggnadsmaterial har endast behuggen kalksten tagits in. Allt övrigt fyndmaterial togs tillvara. Insamlade fynd relaterades till respektive kontext och registrerades efter fältsäsongens avslutande. Efter fyndregistrering har utvalda metall- och benföremål skickats för konservering till Antikvarisk-tekniska avdelningen vid RAÄ i Stockholm (se bilagorna 16 a–d).

Fynden har samlats in in-situ eller vid vattensållning. Valet av fyndinsamlingsmetod bedömdes utifrån sin kontext där exempelvis alla golvlager vattensållades.

Förutom avbaningen av matjorden har maskingrävning endast utnyttjats vid enstaka tillfällen, framför allt då kraftiga raseringslager skulle grävas bort. Här togs främst formtegel tillvara.

I gravnedgrävningarna har fyndinsamling skett vid spad- eller handgrävning av fyllningen. Dessa jordmassor sållades inte.

Av keramikmaterialet har Mathias Bäck, UV Mitt, analyserat och specialregistrerat rödgods och stengods, se bilaga 4. Samma efterbearbetning av svartgodset har gjorts av Mats Roslund, se bilaga i ”Skänningeprojektet. Inledande del”.

De mynt som påträffades har analyserats av Monica Golabiewski-Lannby på Kungliga Myntkabinettet, se bilaga 9. I fyndmaterialet fanns också ett runbleck vars runinskrift har analyserats av Helmer Gustavsson på Runverket, se bilaga 5. Vikter har analyserats av Ingrid Gustin och glasfynd har analyserats av Lars Henricsson. De båda sistnämnda analyserna presenteras som bilagor i ”Skänningeprojektet. Inledande del”.

Naturvetenskapligt analysmaterial

Då det under fältarbetet visade sig att vi befann oss i köksutrymmen i konventet fick insamlingen av analysmaterial en särskild prägel. Material av makrofossil, däggdjursben och fiskben ansågs viktiga i diskussioner kring mathushållningen. Alla insamlade prover är relaterade till sin kontext i Intrasis.

Fiskbenen funna i golvlager analyserades av Annika Cardell, se bilaga 2. Däggdjurs- och fågelbenen analyserades av Maria Vretemark, Västergötlands museum, från samma lager som fiskbenen, se bilaga 3.

Prover togs också ur samma lager som benen för analys av makrofossil. 25 prover analyserades av Jens Heimdahl, RAÄ UV Mitt, se bilaga 1.

Datering av åtta skelett har gjorts genom ¹⁴C-analys på Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet, se bilaga 7. Kolprover togs från flera kontexter och nio har daterats genom ¹⁴C-metoden, även de analyserades på Ångströmlaboratoriet, se bilaga 6. Vedartsanalyser av samma kolprover gjordes av Ulf Strucke, RAÄ UV Mitt, se bilaga 8.

Kalkbruksprover har tagits från valda konstruktioner för eventuell framtida analys. Inga prover har i dagsläget analyserats.

Det humanosteologiska materialet samlades in efter dokumentation av gravarna och skeletten i fält. Även lösben från gravfyllning eller lager togs om hand. Allt material är analyserat av Caroline Arcini, RAÄ UV Syd. Materialet redovisas i bilagorna 12–13.

RESULTAT

Inledning

I detta avsnitt presenteras resultaten från undersökningen. De beskriver de arkeologiskt iakttagbara byggnadshistoriska förändringarna samt händelseutvecklingar i konventet. Dessa förändringar och utvecklingar presenteras i fyra faser. Dateringen av faserna ska ses som relativa baserade på stratigrafiska relationer, mynt, keramik, byggnadsdetaljer samt datering genom ¹⁴C.

Angående kolproverna och ¹⁴C-analysen ska nämnas att vi har förhållit oss kritiska till dessa, då de i vissa kontexter inte överensstämmer med dateringen av keramiken och de stratigrafiska relationerna. De relativa dateringarna utifrån stratigrafin och keramiken bedöms som mer pålitliga och användbara. Dateringarna som ¹⁴C-analysen givit anges ändå med två sigma i resultatredovisningen.

Analysen av gravmaterialet redovisas i slutet av denna rapport. Det animalosteologiska materialet presenteras i bilagor, liksom keramikanalyserna och det arkeobotaniska materialet. Figurer presenteras till faserna 1–3, där fas tre är uppdelad i 3A och 3B. Syftet med figurerna är att åskådliggöra de kontextgrupper som anges i texten över konventets byggnadsutveckling. Av utrymmesmässiga skäl visas bara större konstruktioner i kontextgrupperna, vilket i huvudsak inbegriper murar. Då fas 4 var en destruktionsfas med typiska raseringslager presenteras ingen karta över denna. Grunddatan återfinns i Intrasis.

Sammanfattning

Åren 2004 och 2005 genomförde Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst en arkeologisk undersökning vid S:t Olofs konvent i Skänninge, RAÄ 20, Östergötland.

Resultaten är en tvärvetenskaplig redovisning som baserar sig på kartstudier, markradarundersökningar, arkeologiska iakttagelser i fält samt naturvetenskapliga analyser.

Kartstudier visade att ruiner funnits kvar på området så sent som 1779. Den arkeologiska förundersökningen och markradarundersökningarna påvisade att det i dagsläget fanns lämningar kvar efter konventskomplexet över en stor yta. Det arkeologiska fältarbetet resulterade i att byggnadshistoriska förändringar och aktiviteter dokumenterades i konventets västra delar, och dessa delades upp i fyra faser.

Fyra faser kunde dokumenteras från 1200-talet fram till konventets rasering på 1540-talet:

- *Första fasen* speglar tiden strax före och tiden kring dominikanernas etablering i Skänninge. En byggnad fanns på platsen där delar av ett kök, en källare och en brunn varit i bruk mellan cirka 1200–1275. Fyndmaterialet talar för en ekonomiskt välbeställd miljö. En brand inträffade i slutskedet av denna fas vilket resulterade i ett återuppbyggande.
- Bröderna lät uppföra en konventskyrka i tegel med tillhörande kyrkogård längs med Vistenagatan i *fas 2*. Gravläggningar skedde här under hela konventstiden. Ombyggnationens mest intensiva skede var under 1300-talets första hälft men fasen beskriver aktiviteter mellan åren 1275–1375. En tegelbyggnad i norr och en i väster konstruerades, samtidigt som en ny källare också tillkom. De två byggnaderna har haft var sin varmluftsugn som värmekälla, där den västra byggnaden fungerade som kök eller grovkök. Ett spis- eller ugnsfundament och golvlager som innehöll fisk- och djurben samt fröer påvisade detta. Den norra byggnaden har troligen fungerat som matsal men få fynd styrker detta.
- Strax före ombyggnationerna i *fas 3* inleddes har det brunnit i västra byggnaden. Fasen beskriver aktiviteter från cirka år 1375 fram till att konventet upphör efter reformationen. Byggnationerna kom att ge konventet en tydligare rätvinklig planform. De norra och västra byggnaderna byggdes samman så att de kom att bilda en nordlig och en västlig länga. Den västra längan fortsatte att användas som kök och en ny spis byggdes. De två tidigare varmluftsugnarna revs och en ny konstruerades i vardera längan. En korsgång som byggdes kom även den att utnyttjas för gravläggningar. Kring mitten av 1400-talet uppfördes även en källare i västra längan.

- Den sista och *fjärde fasen* representerar tiden för nedläggningen av konventet efter reformationen. Lagrena präglades i huvudsak av rasingmassor innehållande en del redeponerade och efterreformatoriska föremål. Detta var resultat av Gustav Vasas rivning av konventet på 1540-talet.

Inom konventet dokumenterades ett stort antal gravlagda som genomgick osteologisk analys:

- I kyrkan, korsgången och på kyrkogården dokumenterades 181 gravlagda individer in-situ och i det omrörda benmaterialet fanns ben från minst 135 individer. Sammanlagt undersöktes därmed ben från minst 316 individer. Den osteologiska analysen visade att fler män än kvinnor begravts i konventet samt att antalet spädbarn var oväntat få. Beträffande sjukdomar och skador visade det sig att benbrott uppkomna i samband med olyckor men också krigsskador var vanligt förekommande. Men även att artros, dvs ”förslitning”, var nästan lika vanligt som andra skador.

Omgivande miljö

S:t Olofs konvent, RAÄ 20, låg på en svag åsrygg norr om Vistenagatan i kvarteret Munkgärdet i stadens östra utkant. Norr om området sjunker topografin ner mot Skenaån. Söderut sluttar terrängen svagt ner mot Vistenagatan. Gatan var under medeltiden infartsled till staden från Linköping.

Förhistorisk lämning

Endast en iakttagelse av förhistorisk karaktär gjordes på undersökningsytan. Under konventets norra länga framkom en härd i botten av alla kulturlager, *KG51*. Den var 0,05 meter djup och innehöll några knytnävstora stenar och sotig sand. Inga fynd gjordes och inga prover togs för datering, men härden gav ett förhistoriskt intryck.

Konventets byggnadshistoria

Fas 1, cirka år 1200–1275

De äldsta medeltida lämningarna relateras till en tid strax före etableringen och från konventets första decennier. Kontexterna är flera men väldigt fragmentariska och ligger som utspridda ”öar” över undersökningsytan. Fragmenteringen är orsakad av de förändringar som man åstadkommit vid senare ombyggnader. De arkeologiska lämningarna tolkas som delar av en byggnad, ett köksutrymme och en källare (fig 2).

Huslämning

I den centrala delen av undersökningsområdet fanns en kraftig stengrund av stora naturstenar i ett skift med mindre skolsten emellan, *KG66*. Det stora stenmaterialet var noga utvalt och stenarna var lagda så att de bildade ett sydvästligt hörn där den ena väggen fortsatte utanför schaktet åt öster. Den andra väggen, mot norr, var bortgrävd vid anläggandet av en modern jordkällare. Hörnet representerar en husgrund till en byggnad med cirka 1,80 meter breda grundmurar. Stratigrafiskt samtida med husgrunden var delar av en stenläggning som blivit reparerad och omlagd, *KG67*. Detta kan röra sig om ett golv eller en gårdsplan. Inga fynd påträffades i dessa kontexter.

Köksutrymme

Från ett något senare skede fanns rester efter ett köksutrymme. Detta bestod av fragmentariska delar av en spiskonstruktion, en stenkonstruktion och golvlager, *KG69*. Spisen var tillverkad av tegel, kalksten och mindre natursten. I ett lergolv påträffades makrofynd från kryddor, bär och nötter (bilaga 1). En av tegelstenarna i spiskonstruktionen hade diagonal räffling, en dekorerad av teglet som anses ha upphört kring år 1300 (Andersson och Hildebrand, 2002:61). Stenkonstruktionen bestod av större marksten och tolkas som rester efter enstensyll. Denna var söndergrävd av senare gravnedgrävningar och hade ingen tydlig form.

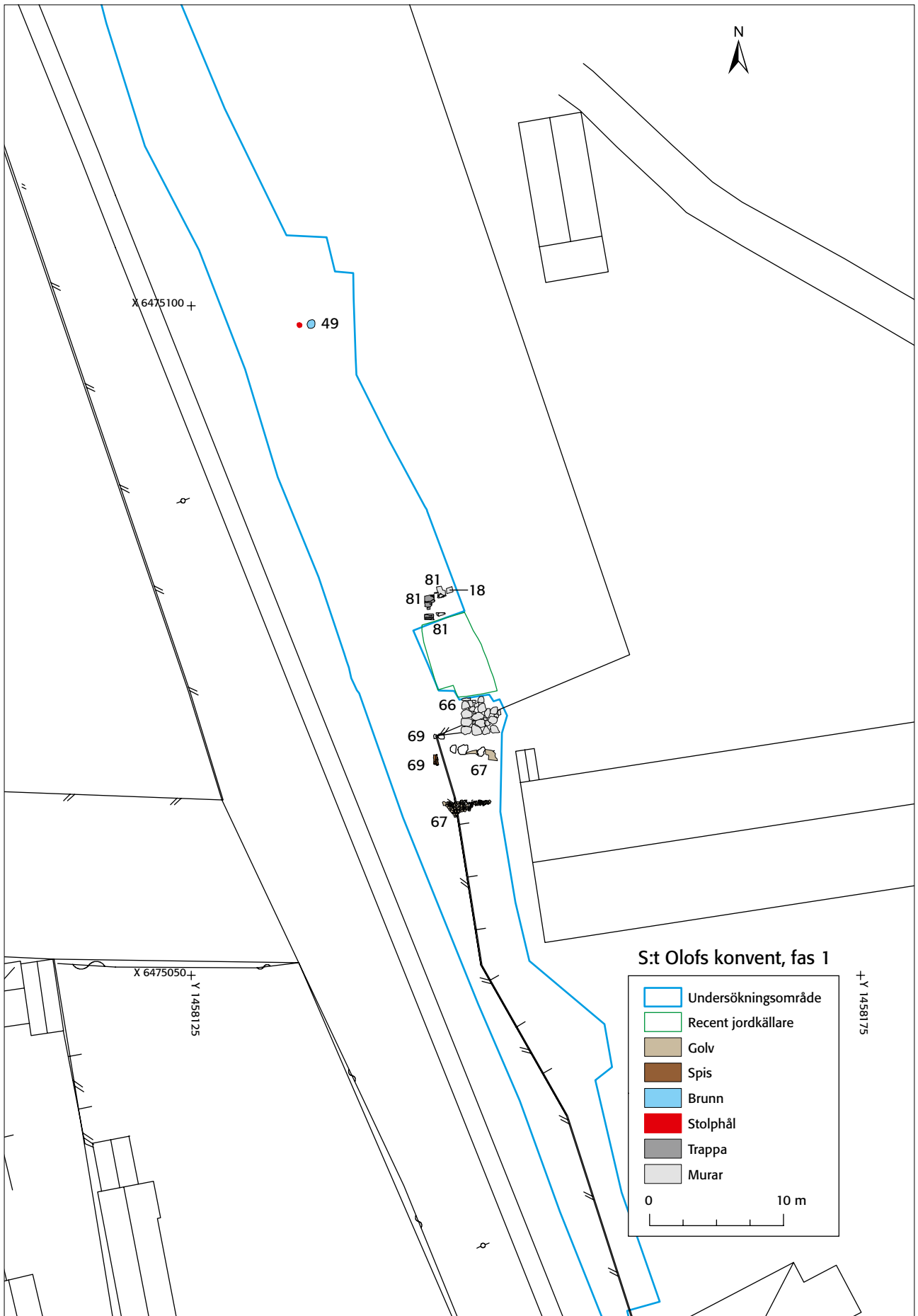

Fig 2. Fas 1, cirka år 1200–1275. Skala 1:400.

Källare

Ett antal kontexter tolkas vara samtida med köksutrymmet men utan att det fanns någon fysisk kontakt. De var belägna norr om den recenta jordkällaren och åtskiljdes och skars av densamma. Här fanns lämningar efter två källarutrymmen från olika tid. Äldst var en kalkstensmur och ett kalkstengolv, *KG18*. Muren bestod av murad grovt huggen kalksten och representerade källarens sydvästra hörn. Källarens övriga del ligger utanför undersökningsschaktet. Muren var bevarad till en höjd av 1,20 meter. Kalkstengolvet överlagrades av ett brandlager, *KG 79*, men på grund av rasrisk kunde dessa båda kontexter endast undersökas extensivt.

När källaren gått ur bruk byggdes ytterligare två murar och en träkonstruktion, *KG81*. En av dessa murar uppfördes dikt an den tidigare kalkstensmuren. Murarna i *KG81* hade en sockel av murad kalksten, och på den ena muren fanns ett skift tegel bevarat. Träkonstruktionen var kraftigt bränd och tolkades som delar av en vägg och en trappa. Träkol från trappan har ¹⁴C-daterats till 1220–1320 eller 1350–1390 e Kr (Ua-27820, bilaga 6). Golvlager som bedöms som samtida fanns strax norr om källarkontexterna, *KG98*, *KG201454*, *KG201455*, *KG201456*. Lagrena var fyndfattiga, endast enstaka spik hittades.

Brunn

I den norra delen av undersökningsområdet påträffades en brunn och ett stolphål, *KG49*. Djupet på brunnen uppskattas till 1,70 meter från dåtida marknivå. Avtryck efter tunnband längs nedgrävningskanten visade att brunnen haft en träskoning. I igenfyllningen av brunnen påträffades ett skråhugget kalkstensfragment. Liknande behuggning av kalkstenen fanns i sockeln i den varmluftsugn som senare byggdes i konventets norra länga. Detta indikerar att brunnen varit i bruk innan den norra längan byggdes under fas 2. Kol från stolphålet har ¹⁴C-daterats till 1020–1210 e Kr (Ua-27825, bilaga 6).

Konklusion fas 1

Lämningarna i fas 1 talar för att det har funnits en byggnad och en källare i perioden 1200–1275. Närvaron av tegel och den räfflade tegeldekorerings som fanns påvisar en aktivitetsperiod under 1200-talet. Här fanns också kulturlager som visar att det varit två olika konstruktions- och aktivitetsperioder, men någon närmre tidsbestämning inom fasen 1 har inte varit möjlig att utläsa. Hur denna byggnad sett ut är omöjligt att säga utifrån de fragmentariska rester som fanns kvar. Sammanfattningsvis bedöms flera av kontexterna att höra till köksaktiviteter i en högre stånds miljö.

Fas 2, cirka år 1275–1375

Destruktion och återuppbyggnad

Byggnaden från den första fasen förstördes i en brand, möjligen den brand som omtalas i ett medeltida brev daterat år 1291 (RA, DS 1051). Flera brandlager kunde knytas till förstörelsen, *KG70* och *KG82*. Området har därefter troligen stått öppet en tid tills dess beredning påbörjades för återuppbyggnaden. Tolkningen bygger på makrofynd i ett lergolv från första fasen som ser ut att ha varit utsatt för väder och vind (bilaga 1). Efter branden uppfördes nya byggnader med en tydligare struktur. Sammantaget är dock lämningarna från byggnaderna för fragmentariska för att kunna urskilja en rätvinklig grundplan för konventet i fas 2.

I söder anlades längs Vistenagatan kyrkan och en kyrkogård. Norr om kyrkan utnyttjades den äldre stengrunden och man förändrade byggnaden som tidigare stått där. Två nya byggnader anlades, en i norr och en i väster. Byggnaden i väster har haft en köksfunktion där en varmluftsugn, en spis/ugn och flera golvlager påträffades. I anslutning till köket fanns även en källare. Funktionen för byggnaden i norr är okänd men även här har det funnits en varmluftsugn. Möjligen kan byggnaden ha fungerat som matsal eller att man haft någon funktion i anslutning till köksaktiviteterna (fig 3). Byggnationerna bedöms pågå mellan åren 1275–1375. Det mest intensiva skedet var under 1300-talets första hälft, därefter utfördes mest omläggningar av golv i byggnaderna. Kyrkan och kyrkogården började brukas och ett stort antal individer begravdes där (se nedan under rubriken ”Undersökningen av gravarna”).

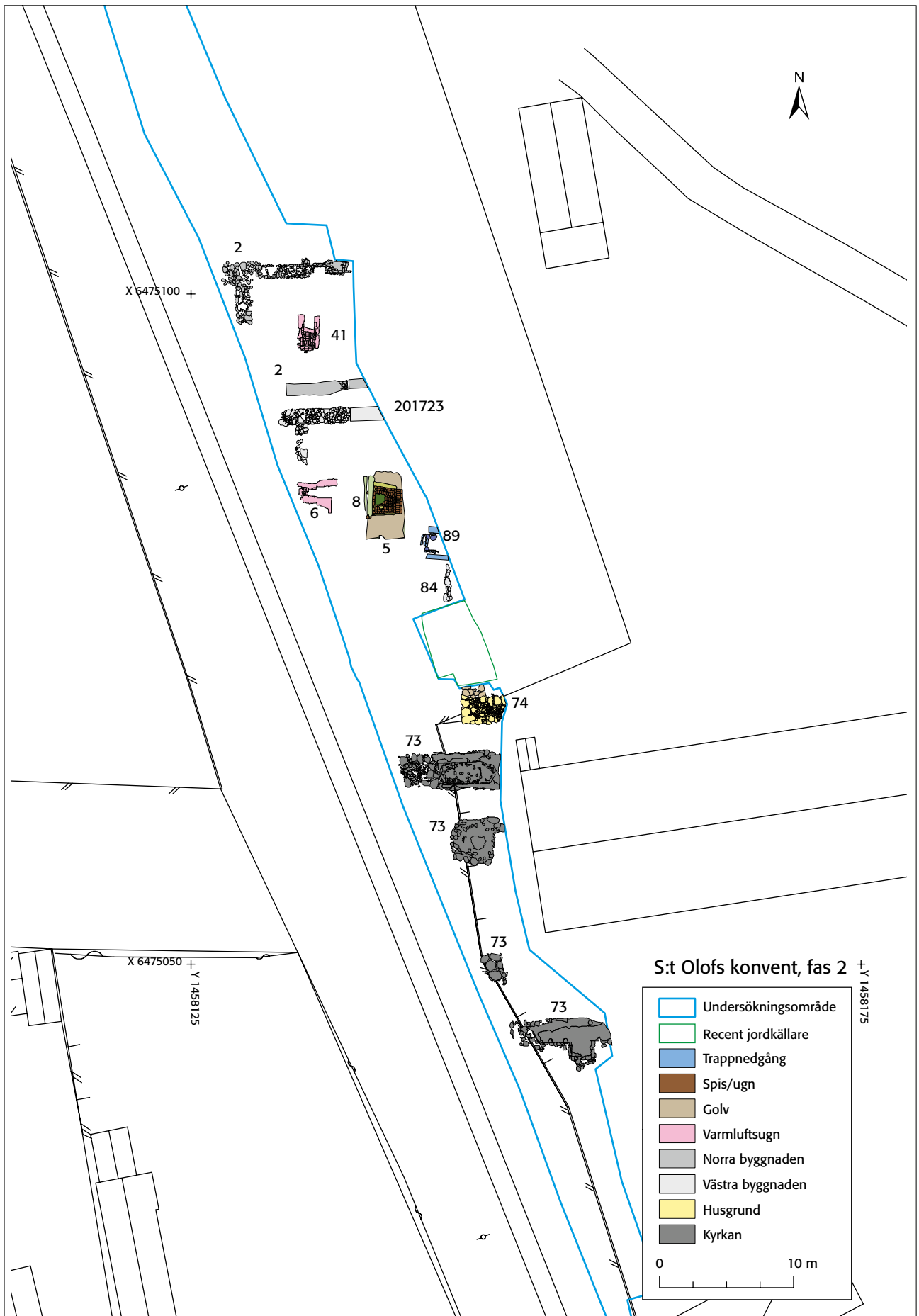

Fig 3. Fas 2, cirka år 1275–1375. Skala 1:400.

Fig 4. Lämningarna efter konventskyrkan, KG73. Nederst i bild syns den norra kyrkomuren och överst den södra kyrkomuren. Foto från ovan. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Kyrkan och kyrkogården

Inför kyrkans uppförande lades ett kraftigt sandlager ut, KG71. Byggnaderna grundlades i sandlagret. Även gravarna är grävda ner i detta lager. Fynd från detta lager härrör därmed från en lång period av kyrkans nyttjande. Stratigrafiskt har det konstaterats att kyrkan mer eller mindre var färdigställd i slutet av 1200-talet.

Kyrkan, KG73, har varit treskeppig och har sträckt sig i öst-västlig riktning. Av byggnaden finns lämningar kvar av den norra och den södra kyrkmuren, samt två pelarfundament. Mellan den södra och den norra kyrkmuren var raseringsmassorna en meter tjocka, alltså betydligt kraftigare än undersökningsområdets övriga delar. Dessa dominerades av tegel och kalkbruk. De båda kyrkmurarna och ett pelarfundament var relativt välbevarade, medan den västra delen var bortgrävd i samband med 1870-talets järnvägsbyggnation. Kyrkans invändiga bredd har varit 17,50 meter. Markradarundersökningen från år 2004 visade strukturer som skulle kunna representera det sydöstra hörnet av kyrkan (se bilaga i ”Skänningeprojektet. Inledande del”). I slänten väster om järnvägsspåret (utanför det här presenterade undersökningsområdet) har grundstenar till konventskyrkans sydvästra hörn påträffats (se ”Skänningeprojektet. Kvarteret Brödraklostret”). Det innebär att kyrkan varit cirka 35–40 meter lång.

En kyrkogård anlades i samband med kyrkans grundande mellan kyrkan och Vistenagatan. Byggnationslager i form av lager av kalkstenflis respektive kalkbruk kunde iaktas söder om kyrkan. Lagret av kalkstensflis noterades i en sektion genom kyrkogården men detta kunde inte upptäckas i plan. Troligen är lagren ett resultat av byggnationen av kyrkan.

Möjligen har det funnits ett gångstråk intill kyrkan i öst-västlig riktning. Mellan södra kyrkmurens strävpelare och cirka 1,5 meter söder om denna, fanns inga individer gravlagda. Vid en arkeologisk undersökning 2006 väster om järnvägen fanns också en gravtom yta strax söder om en fortsättning av södra kyrkmuren. Detta skulle kunna indikera en fortsättning av gångstråket (se ”Skänningeprojektet. Kvarteret Brödraklostret”).

Någon begränsning mellan kyrkogården och Vistenagatan påträffades inte.

Södra kyrkmuren

Den södra kyrkmuren hade grundstenar av större marksten i tre skift skolat med mindre sten. Dagermuren var en skalmur med kärnan och en del av kalkstenssockeln bevarad. Bredden har varit 1,75 meter. Den bevarade höjden av dagermuren var 0,8 meter inklusive sockeln. Skalmurens utsida har troligen varit av tegel och kärnan bestod av tegel och kalkbruk. En strävpelare i kalksten bevarad i två skift anslöt mot sydväggen. Kalkstenen var kvaderhuggen med tandad mejsel och försedd med kantband. Behugning med tandad mejsel är känt i Östergötland tidigast från 1230-talet (Gardelin 2006:80).

Norra kyrkmuren

Den norra kyrkmuren hade likt den södra en grundmur med tre skift av marksten skolat med mindre sten och var 2,8 meter bred. Dagermurens bevarade bredd var 1,65 meter men har varit 2,0 meter. Den bevarade höjden på dagermuren var 0,8 meter. Till skillnad från den södra muren hade den norra ett skal av tegel bevarat, murat i munkförband och med en sockel i rullskift. Sockeln skiljer sig därmed från den södra muren där man som tidigare nämnts haft en kalkstenssockel istället. Rullskiftet och två skift tegel fanns bevarat på sydsidan medan det på norrsidan endast fanns spår kvar i kalkbruket av rullskiftet. Kärnan bestod av mindre marksten varvat med tegel i kalkbruk. I murens östra del fanns en ingång där en tröskel av kalksten funnits men som nu var borttagen. En kalksten låg som sockel i muren intill dörröppningen, där muren haft en spetsig ”avslutning”. Intill den norra kyrkmuren fanns brända spår kvar av kyrkans äldsta golv som varit ett trägolv.

Pelarfundament

Lämningar fanns också kvar efter två pelarfundament, ett i norra delen av kyrkrummet och ett i den södra. Grundstenar och en del av kärnan fanns kvar av det norra, medan det endast fanns några få grundstenar kvar i ett skift av det södra. Det norra och bäst bevarade fundamentet

Fig 5. Södra kyrkmuren, KG73, med grundstenarna, kalkstenssockeln samt strävan längst bort i bild. Foto från väster. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 6. Södra kyrkmuren sedd från ovan. Några gravlagda syns innanför och intill kyrkmuren. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 7 (ovan). Detaljfoto av strävans södra sida. Behugning hade gjorts med tandad mejsel. Foto från sydost. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 8 (t h). Norra kyrkmuren, KG73, sedd från ovan. I murens östra del fanns en ingång (nederst i bild) mellan korsgången och kyrkan. Till höger i bild syns en utgrävd grav i korsgången, och till vänster ett stengolv, KG67, från fas 1. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 9. Norra kyrkmuren med de bevarade tegelskiftena och murkärnan. Foto från söder. FOTO RAÄ, UV ÖST.

mätte 3,5x3,15 meter. Fundamentet var kallmurat med fyra skift marksten och med skolning av mindre sten. På några grundstenar längre ned i fundamentet fanns rester efter kalkbruk vilket visar att stenarna blivit återanvända från en tidigare byggnad. Några flata tegelplattor, cirka två centimeter tjocka, fanns inmurade i botten av kärnan. Troligen har dessa fungerat som fläkskift vid uppmurningen av pelaren för att utjämna nivån mellan grundstenarna och kärnan.

Husgrund

Alldeles norr om kyrkan användes den tidigare husgrunden från fas 1 då man lade ett skift grundstenar och mindre skolsten ovanpå den äldre grunden, *KG74*. Dessa bildade liksom förut en sydvästlig hörna med det översta skiftets godsida åt väster respektive söder. Markberedningslager hade lagts ut, *KG68*, i samband med att husgrunden uppfördes. Keramik från dessa lager har daterats till 1300-tal. Kol under en av stenarna har dock ¹⁴C-daterats till 990–1160 e Kr (Ua-27827, bilaga 6). Väster om husgrunden fanns i övrigt inga lager som tolkades vara samtida, då ytan här var söndergrävd av senare gravar.

Källare

Ytan strax norr om den recenta jordkällaren fortsatte att användas som källarutrymme. En ny trappa och en mur av kalksten och tegel uppfördes, *KG83* och *KG84*. Någon fysisk koppling mellan källaren och ovan nämnda husgrund fanns inte. Det samma gäller för en byggnad väster om källaren, *KG201723* (se nedan), men dessa har troligen varit förbundna med varandra.

Senare i fas 2 ändrade källaren karaktär då man anlade en trappnedgång från köket. Av nedgången påträffades ett par avsatser, två parallella väggar i tegel, *KG89*, och omlagda golvlager, *KG90* och *KG91*. Tegelväggarna var uppbyggda på kraftiga grundstenar med rullskift i botten, och i huvudsak murade i munkförband med enstaka avvikelser. Väggarna var konstruerade i fullmur där sju respektive sex välbevarade skift fanns kvar. Avståndet mellan murarna var 1,60 meter och de var 0,30 meter breda. Väggarna var sönderbrutna i väster av senare ombyggnation och fortsatte utanför schaktet åt öster. Makrofynd av säd och krydda som gjordes i ett golvlager i gången kan knytas till köksaktiviteter (bilaga 1). Var den anslutande källaren till trappnedgången närmre varit belägen är oklart.

Två nya byggnader

I fas 2 grundläggs ytterligare två byggnader nästan samtidigt, en i väster och en i norr, *KG201723* respektive *KG2*. Lämningarna av murarna varierade från att vara bortplockade i senare byggnadsskeden, till att finnas kvar med grundstenar och fragmenterade rester av nedre tegelskiften.

Byggnad i väster

Av den västra byggnaden, *KG201723*, fanns den norra muren och delar av den västra kvar. Här har funnits ett rum som använts som köksutrymme eller grovkök. Utsträckningen av rummet åt väster, öster och söder är okänt då det är söndergrävt vid senare markarbeten.

Nordmuren har varit en yttermur med grundstenar av marksten, men är delvis förstörd och ombyggd senare. Muren var förändrad i öster i ett senare skede och förstörd i väster. Intill norra muren fanns en dräneringsränna som senare lades igen. En västlig mur byggdes samtidigt med den norra och har förmodligen varit en mellanvägg i byggnaden som fortsatt åt väster. Denna var skadad vid järnvägsbyggnationen och av en recent dränering, där endast några grundstenar låg kvar. Bredden på den norra muren var 1,1 meter och på den västra 0,9 meter.

Golvlager

Flera tidiga golvlager i byggnaden undersöktes, *KG3*, *KG4* samt *KG5*. Dessa innehöll bland annat rikligt med fiskben som har analyserats (bilaga 2). Före 1350 togs en spis/ugn (se *KG8* nedan) ur bruk och man anlade efterhand flera golv, *KG10*, *KG11* samt *KG13*. Ett trägolv i *KG13* hade brunnit. Kol från det brunna golvet har daterats till 1050–1080 eller 1150–1280 e Kr (Ua-27826, bilaga 6). Över det brunna trägolvet hade sättsand till nytt golv lagts ut, *KG14*, men inget var bevarat av golvet.

I dessa golvlager fanns flera indikationer på att man använt rummet som kök. Det animal-osteologiska materialet pekar på ett rent mathanteringsavfall av mindre ben från främst nöt, får/get, gris och höns (bilaga 3). Något som också präglade golvlagera var den stora mängden fiskben (bilaga 2). I makroproven fanns dessutom rikligt med vegetabiliska fynd, såsom baljväxter, säd, grönsaker, kryddor, bär och nötter (bilaga 1). Bland fynden påträffades en malsten, eldslagningsflinta och brynen som också passar in i en köksmiljö.

Varmluftsugn

I västra byggnaden har man för uppvärmning haft en varmluftsugn i tegel, *KG6*. Eldningskammaren har legat i väster, där en vinklad nedgång/ingång med tegelväggar anslutit. Ugnen har varit nedgrävd i marken i öst-västlig riktning där ursprungligen endast ugnens översta del med varmluftsutsläpp funnits ovan golvnivån.

Varmluftsugnen var väldigt fragmentariskt bevarad. Endast botten av eldningskammaren fanns kvar. Den resterande delen av ugnen var skuren av järnvägen i väster medan ingången var söndergrävd i öster av senare konstruktion. Tegelväggarna i ingången var dessutom söndergrävda i norr och söder. Av väggarna fanns åtta respektive nio skift bevarat i oregelbundet förband. Flera stående fogar fanns över varandra vilket borde ha inneburit en svaghet i murarna. Den norra tegelväggen hade karaktären av fullmur, 0,45 meter bred, medan den södra var en skalmur med kärna av bruk, sten och tegel, cirka 0,8 meter bred. På den norra tegelväggens nordsida fanns en tegelsten med diagonalt räfflad dekor, och konstruktionen kan därför ha uppförts en tid strax före 1300 (jämför spisen, *KG69*, från fas 1 ovan). Kol från ett tidigt raseringslager i ugnen har gett dateringen 1210–1300 eller 1360–1390 e Kr (Ua-27824, bilaga 6).

Spis eller ugn

I den västra byggnaden fanns även ett fundament till en spis eller ugn, konstruerat i tegel med en kalkbruksklädd grop i västra delen, *KG8*. Fundamentet var något trapetsoidtill formen och teglet var mycket eldpåverkat, vilket var särskilt utmärkande runt gropen där något föremål kan ha stått. Östra delen av fundamentet bestod av lera där endast avtrycket efter teglet fanns kvar.

Fig 10. Den tegelkonstruerade spisen/ugnen, *KG8*, i västra byggnaden från fas 2. Foto från söder. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Byggnad i norr

Samtidigt med den västra byggnaden uppfördes också en byggnad i norr, KG2, och brunnen från den första aktivitetsfasen fylldes igen. Från den norra byggnaden fanns lämningar efter den norra muren, en del av västmuren samt spår av en bortgrävd mur i söder. Även denna byggnad är avgrävd vid järnvägsbyggnationen men en ursprunglig hörna i nordväst fanns kvar. Eftersom byggnadens södra mur brutits loss fanns endast några grundstenar kvar i öster som ingår i en senare ombyggnad i fas 3.

Grundstenarna visar att den södra muren varit cirka 0,6 meter bred. Den västra muren uppfördes samtidigt med den norra, och båda var 1,2 meter breda. Grundstenarna till den västra muren låg i två skift skolat med mindre sten, men inget av dagermuren fanns bevarat. Av den norra muren fanns i öster en del av det undre tegelskiftet i dagermuren kvar och detta såg ut att ha varit en fullmur.

Golv

Av de tidigaste golvlagrena i den norra byggnaden fanns endast fragmentariska rester av trägolv kvar, KG40. En mindre mängd djurben och spik påträffades här.

Varmluftsugn

En varmluftsugn påträffades i byggnaden, KG41. Denna tegelkonstruktion hade byggts upp i en nedgrävning i nord-sydlig riktning. Eldningskammaren med ugnöppningen och ett förrum fanns bevarat. Valven som funnits ovan kammaren var bortbrutna.

Förrummet till ugnen bildar med sina två murar ett 0,8x0,9 meter stort utrymme från vilket man har skött eldningen. Murarna var uppbyggda i tegel med kalkstenssocklar i två respektive tre skift fundamenterade på ett lerlager. Behuggningen på kalkstenarna varierade från grovt huggen till en finare skråställd ytbehandling med kantband. Där fina huggspår kunde ses var dessa huggna med hacka eller bredmejsel. Av tegelmurarna fanns fyra fragmenterade skift bevarade. Golvet i förrummet har varit av kalkbruk och var omlagt ett antal gånger.

Fig 11. Varmluftsugnen, KG41, från fas 2 i norra byggnaden. Foto från norr. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Ugnsöppningen mot norr var valvförsedd och murad i tegel, cirka 0,4 meter bred och 0,5 meter hög. Ugnens eldningskammare var uppbyggd i nedgrävningen där man först fogat kanterna med lera, mindre sten och tegelbrockor. Därefter har kammaren byggts i ett yttre och ett inre skift som burit upp var sitt takvalv. Eldningskammaren hade ett innermått av cirka 0,8x0,6 meter. I fyllningen till denna fanns sotiga ”värmestenaar” som legat ovanpå det undre valvet över kammaren.

Vissa svagheter kunde ses i konstruktionen. Ugnsöppningens valv hade successivt förskjutits i förhållande till eldningskammaren så att den inte låg vinkelrätt mot denna. Detta skulle kunna bero på att olika fogmaterial använts i de båda delarna. Eldningskammarens tegel var fogat med lera medan teglet i de övriga delarna murats med kalkbruk. Den västra väggen i kammaren hade sättningsskador vilket ytterligare visar att konstruktionen varit försvagad. I den östra väggen fanns sex skift bevarade medan det i den västra väggen fanns fem skift. Båda var murade med oregelbundet förband. Den södra tegelväggen i kammaren var sönderbruten i de nedre skiften men ungefär fem fragmentariska skift fanns kvar. Kol från ett brukslager i ugnen, KG42, har ¹⁴C-daterats till 1040–1100 eller 1120–1270 e Kr (Ua-27828, bilaga 6).

Fas 3, cirka år 1375–1520-talet

Under sent 1300-tal inleds en ny stor ombyggnadsfas. Genomgripande förändringar av konventets planform genomfördes från cirka år 1375 och fram till stängningen av konventet efter reformationen. Från den inledande ombyggnaden fanns raseringslager ovan tidigare golvlager och konstruktioner.

Kyrkan och kyrkogården fortsatte att brukas för gravläggningar. Konventet i övrigt fick nu en tydligare rätvinklig planform. Byggnaderna i väster och norr byggdes samman så att de låg vägg-i-vägg och bildade en väst- och en norrlänga. Västlängans norra rum utnyttjades som kök. Vilken funktion som funnits i längans södra del är okänt, då en källare anlagts något senare i fas 3 (fig 13, fas 3B) och dess övre delar är raserade. Funktionen för norrlängan är under denna tid oklar. Längs med längorna och kyrkan konstruerades en korsgångsmur så att en korsgång skapades som en förbindelseled mellan konventets olika delar (fig 12, fas 3A). Korsgången utnyttjades också för gravläggning av ett stort antal individer.

Förändringarna i konventet sker inte samtidigt i fas 3. De stora inledande byggnationerna presenteras i figur 12. Senare ombyggnationer kring mitten av 1400-talet i västra längan samt flera omläggningar av golv i båda längorna visas i figur 13.

Kyrkan och kyrkogården

Inga konstruktionsmässiga förändringar av kyrkan har kunnat ses i denna fas men gravläggningen har fortgått både där och på kyrkogården (se nedan under rubriken ”Undersökningen av gravarna”). Av golvet i kyrkan fanns endast sättsandslager kvar.

Korsgångsmur

Strax norr om kyrkan konstruerades en korsgångsmur och av denna fanns främst lämningar kvar av dess sydvästra hörn. Enstaka grundstenar till denna mur påträffades också norr om den recenta jordkällaren.

I samband med att den västra längans östmur byggdes (KG62, se nedan) revs den tidigare byggnaden som låg alldeles norr om kyrkan. Samma grundstenar användes. På dessa uppfördes sedan en ny mur som i sitt första skift bestod av mindre marksten, KG77. Ovan detta byggdes en skalmur av tegel. Endast enstaka tegel i bottenskiftet fanns bevarat av skalmuren.

Korsgången

När de ovan nämnda murarna konstruerades bildade de en korsgång i västra delen av konventet som uppskattas ha varit cirka tre meter bred. Korsgångens sydvästra hörn närmast kyrkan har även utnyttjats för gravläggning (se vidare under rubriken ”Undersökningar av gravarna”). Beläggningen i gången bestod av golvtegel, KG78. Teglet hade återkommande brutits upp i samband med gravläggning och därefter lagts på plats igen. Öar av golvteglen i

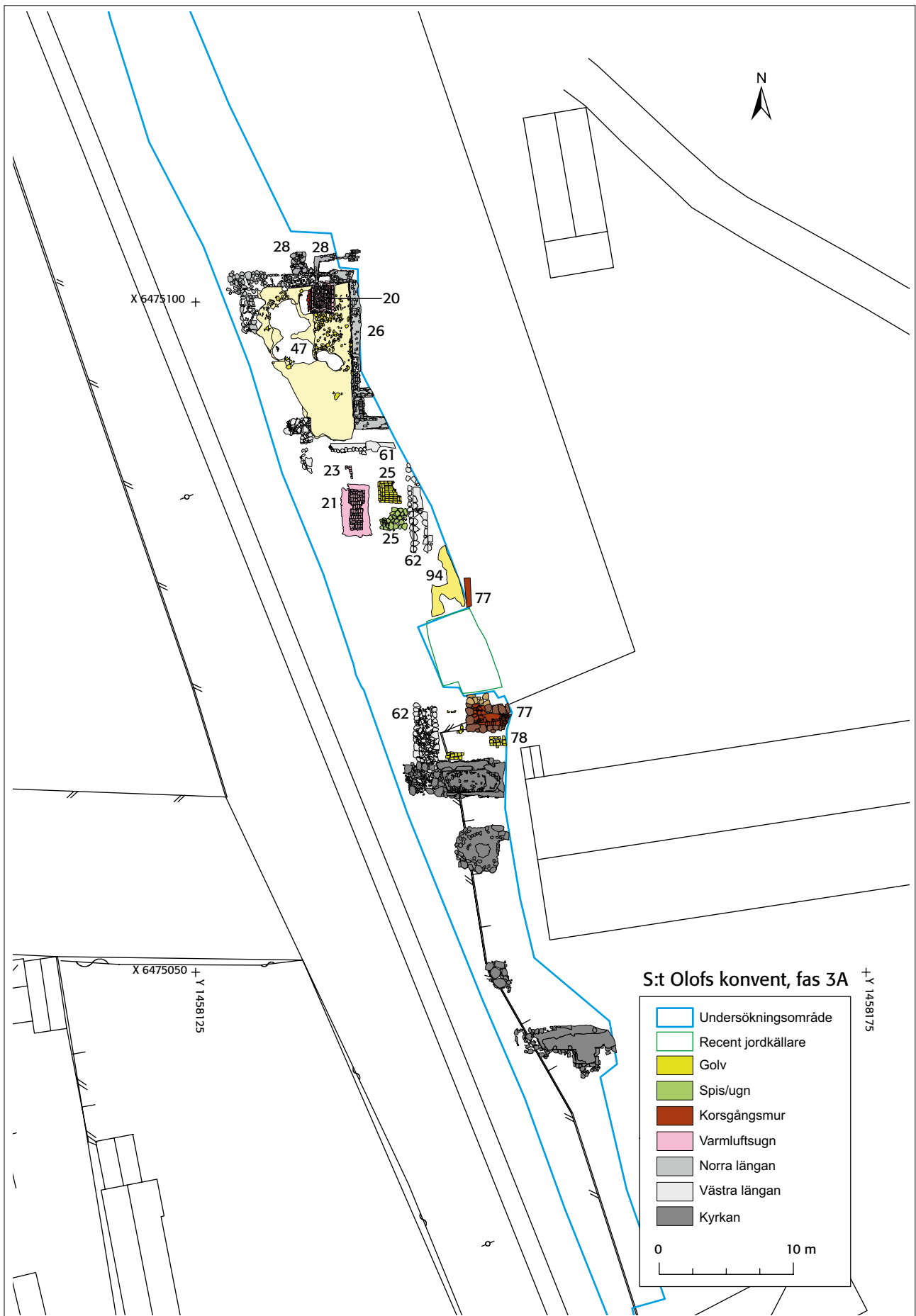

Fig 12. Fas 3A, cirka år 1375–1520-talet. Skala 1:400.

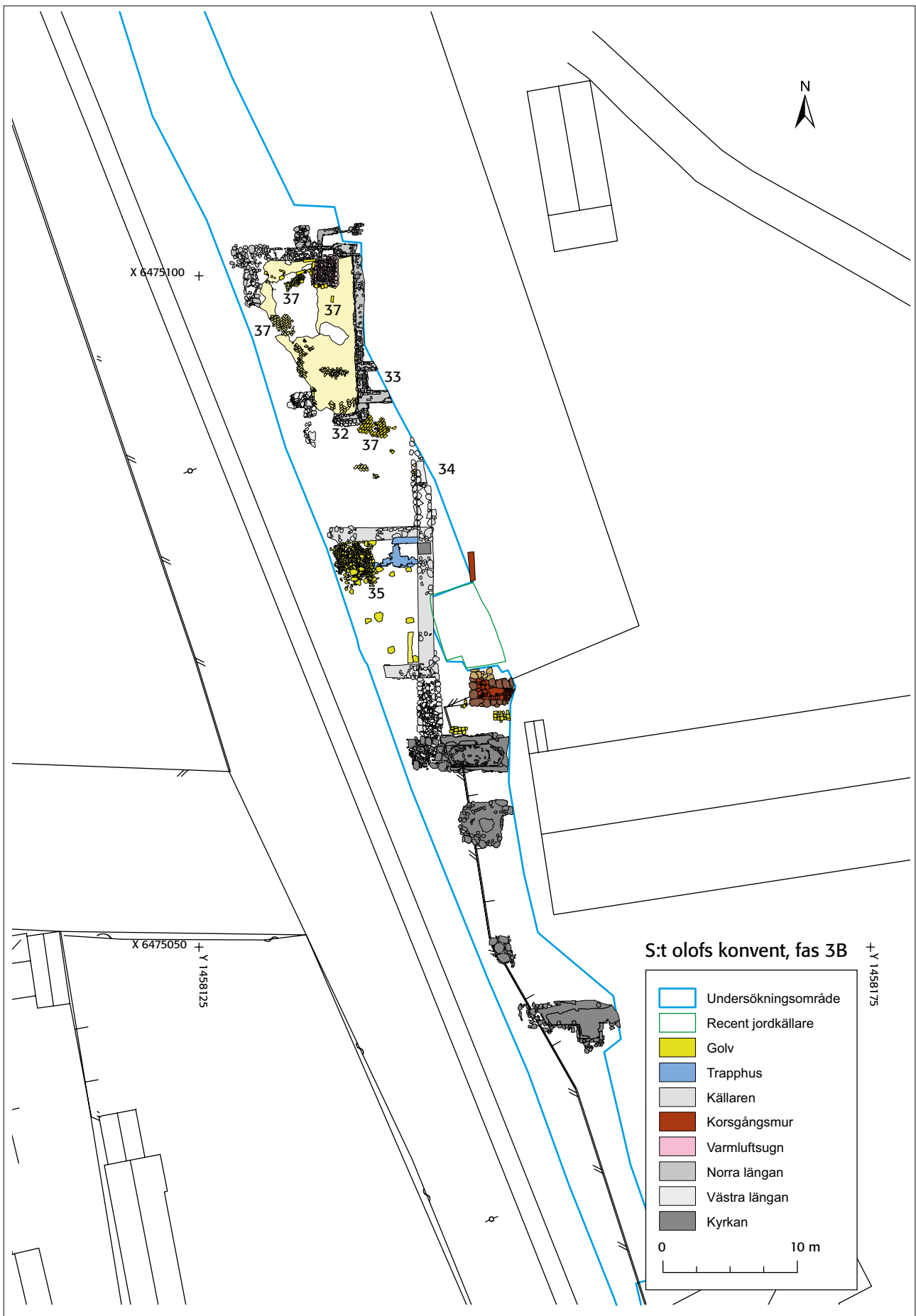

Fig 13. Fas 3B, mitten av 1400-talet–1520-talet. Skala 1:400.

Fig 14. Sydvästra hörnan av korsgången med bevarat golvtegel, KG78. Överst i bild syns norra kyrkmuren. Foto från ovan. FOTO RAÄ, UV ÖST.

varierande storlek fanns bevarat, framför allt där sättnings bildats till följd av gravläggningarna. Golvteglarna var kvadratiska men det fanns även en del murstenstegel i golvet. Några hade tassavtryck från djur som gått på teglet innan det torkat. Norr om den moderna jordkällaren saknades golvtegel men några fragmentariska kalkbruksgolv och sättsandslager fanns kvar, KG94 och KG95. Inga gravar fanns i denna del av korsgången, troligen till följd av att de tidigare konstruktionerna förhindrat gravläggning.

Planändring av de norra och västra byggnaderna

I stort sett vid samma tidpunkt genomfördes förändringar i de norra och västra byggnaderna samt i källaren. Kulturlagrenas karaktäriseras inledningsvis av raserings- och byggnationslager, KG15, KG43, KG44 och KG92. Flera konstruktioner i de båda byggnaderna revs. Bland annat varmluftsugnarna men även andra konstruktioner revs, KG45, KG52 samt KG56. Funktionerna för de borttagna konstruktionerna är okända då endast nedgrävningar och stenavtryck fanns kvar. Ovan raseringslagrenas lades sedan kraftiga markberedningslager som var 0,4–0,7 meter tjocka, KG16.

De olika fynddateringarna för dessa inledande stora förändringar är relativt samstämmiga. En dubbelhelkam som påträffades i ett av byggnationslagrena tillhör typ 3 och kan dateras till 1300-talets andra hälft, möjligen tidigt 1400-tal (Broberg & Hasselmo, 1981:72ff). Av 13 kärnfragment i raseringslagren har tio en tillverkningstid mellan åren 1350–1430 (bilaga 4). Två mynt som påträffades i fyllnaden till ett stolphål är präglade någon gång mellan åren 1340–1354 (bilaga 9).

Den därpå följande planändringen innebar att den norra och den västra byggnaden byggdes samman och bildade byggnadslängor. Byggnaderna kommer därför i fortsättningen att benämnas norra och västra längan.

Västra längan

Den första stora förändring som genomfördes var västra längans östmur, *KG62*, som byggdes när den inledande markberedningen utfördes, *KG16*. Grundmuren var 1,8 meter bred medan dagemuren var drygt en meter bred, men av den sistnämnda muren var endast nedersta delen av murkärnan bevarad. Markstenen var delvis grovt tuktad och delvis lagd med den utvalda godsidan inåt rummet respektive korsgången. Om dagemuren varit i tegel eller marksten är okänt. Västra längans nordmur revs därefter, samtidigt som den norra längans sydmur delvis revs ned. En gemensam mur byggs sedan mellan väst- och norrlängan så att de kom att ligga vägg-i-vägg, *KG61*.

Den västra längan bestod av ett rum i norr och en källare i söder. Troligen har det även funnits ett rum ovan källaren. Västlängan har förmodligen anslutit till kyrkan men till följd av järnvägsbyggnationen fanns inga kulturlager bevarade längst i söder. Längans murar fanns kvar i norr, söder, öster och en liten del i väster. Den västra muren var skadad av järnvägsbyggnationen, medan den östra var söndergrävd av den moderna jordkällaren. Längre fram i fas 3 gjordes en ingång från korsgången in till norra rummet i längan, *KG34* (se fig 13).

Byggnaden har fungerat som kök eller grovkök. Detta påvisas av en spis/ugn, rikligt med fiskben samt av makrofynd (bilaga 2 respektive bilaga 1). Den osteologiska analysen av djurbenen har också visat att det handlar om mathantering (bilaga 3). Här fanns också fynd av eldslagningsflinta och ett bryne som kan ha använts i kökssammanhanget. Efter att den tidigare varmluftsugnen rivits byggdes en ny i västlängan.

Källare

I den västra längan byggdes längre fram i fas 3 en ny källare (se fig 13). Murar i norr, söder och öster fanns kvar, men västmuren saknades helt då järnvägen skär genom källaren.

Källaren i öster togs ur bruk och tegelmurarna som ledde mellan denna och köksutrymmet revs, *KG92*. En del av den västra längans östmur bröts upp och en ny källare byggdes, *KG35*. Endast de övre kvarvarande stenarna har varit synliga från korsgången. Utifrån stratigrafin bör uppförandet av källaren ha skett kring mitten av 1400-talet.

Källarmurarna var nedgrävda genom äldre kulturlager i norr och öster. De var uppmurade av större kalkbruksmurad marksten skolat med tegel och mindre sten. Markstenen var lagd med sin flata sida inåt rummet. Murarna var av fullmurskaraktär utom den norra som i sin östra del mer hade karaktären av skalmur. Bredden på murarna varierade mellan 0,8 meter upp till 1,2 meter där muren intill korsgången var den kraftigaste. Murarnas höjd var som högst 2,1 meter. Hela den västra och delar av den södra källarmuren revs i samband med järnvägsbyggnationen, och i öster var källar-/östmuren förstörd av den moderna jordkällaren.

I murarna fanns tre nischer, två i den östra väggen och en i den norra. Nischerna som var tegelomfattade, har haft ett välvt tak samt botten av kalksten, marksten och tegel. Nischerna var 1,1 meter breda och 0,7 meter djupa. Det välvda taket var bortplockat men höjden uppskattas till 0,7 meter.

Fundament, en stödmur av tegel och murbruksrester på väggarna fanns kvar efter ett trapphus i källarens nordöstra hörn, vilket visar att det även har funnits ett rum ovan källaren. Ingången från korsgången till källartrappan hade tröskelstenar av marksten och trappsteg i tegel.

Fig 15. Källaren, KG35. I östra källarväggen fanns två nischer och i källarens nordöstra hörn fanns lämningar efter ett trapphus. Ännu en nisch fanns i källarens norra vägg. Foto från sydväst. FOTO RAÄ, UV ÖST.

I källarens norra del fanns lämningar efter ett välldat kullerstengsgolv av sten i varierande storlek. Golvet hade fortsatt fram till trappan i öster men var åt söder uppbrutet. Endast enstaka större stenar låg kvar här.

Innermättet i källaren mellan den norra och södra muren var cirka 9,2 meter. Ytan kan inte beräknas då den västra muren helt saknades till följd av järnvägsbyggnationen. Ett antagande om att förlängningen av den västra längans västmur också varit källarens västmur, så skulle källarutrymmet kunna ha varit drygt 60 m².

Inga fynd gjordes som visar vad källaren använts till, men dess närhet till köksutrymmet i norr talar för att den har fungerat som ett förvaringsutrymme till denna. Även funktionen för rummet som funnits ovan källaren är okänd.

Golv

Det saknades tydliga golvlager samtida med de första konstruktionerna i västra längan. Man har förmodligen haft trägolv direkt ovan markberedningslagret men detta har senare bytts ut. De golvlager som fanns kvar var lämningar efter upprivna och omlagda jord- och trägolv, KG29, efter att spisen/ugnen (KG25, se nedan) tagits ur bruk.

Särskilt ett av dessa golv utmärkte sig. Det var ett jordgolv som man lagt ny sand över i olika omgångar, möjligen kan det ha legat ett trägolv ovanpå sanden. Det innehöll extremt mycket fiskben och djurben. Förmodligen har man successivt behövt lägga ny sand för att alla fiskben och djurben efter hand blev obekväma att gå på. Golvet innehåller mycket redeponerat material men fynden visar att det varit i bruk under 1400-talets första hälft. En tredjedel av den rikliga mängd keramik som påträffades i lagret är tillverkad under detta århundrade (bilaga 4). Två kammar fanns också i golvlagret. En kan knytas till högmedeltid medan ett fragment dateras från mitten av 1300-talet till tidigt 1400-tal (Broberg & Hasselmo, 1981:72ff). Köksmiljön påvisas också genom makrofynd av grönsaker och säd (bilaga 1). Golvet har senare brunnit.

Efter att ovan nämnda golv tagits ur bruk har man i den västra längan lagt ett tegelgolv, KG37. Fragment av detta fanns kvar i form av vanliga tegelstenar, både lagda i fiskbensmönster och lagda parallellt. Detta påvisar sannolikt att golvet blivit omlagt vid ett par tillfällen och varit i bruk under de sista decennierna av konventets brukande.

Varmluftsugn

Varmluftsugnen i den tidigare västra byggnaden från fas 2 hade rivits och en ersättare hade konstruerats i den västra längan, KG21. Denna tegelkonstruktion var helt murad med kalkbruk. Den nedre delen var bevarad med fem-sex tegelskift i oregelbundet förband. De övre delarna var rivna och inget av det kvarvarande murverket har varit synligt ovan golvnivån. Varmluftsugnen är tvådelad med en eldningskammare och ett förrum/rökgång. Tillsammans bildade de en 3,7x2 meter stor konstruktion i nord-sydlig riktning anlagd i en grävd grop i ett tidigare utlagt utjämningslager. Kanterna i nedgrävningen har klätts med kalkbruk, mindre marksten och tegel. Därefter har varmluftsugnen murats upp.

Den södra delen har utgjort eldningskammaren. I raseringslager här fanns rikligt med sotiga värmestenaar och askiga och kolrika lager. Teglet i utrymmet är också kraftigare eldpåverkat än i den norra delen. Eldningskammarens väggar var murade i dubbla skift, ett yttre och ett inre. Det dubbla skiftet tyder på att man sannolikt har haft en välvd överbyggnad av murat tegelgaller som värmestenaar vilat på, men inga spår syntes i övrigt efter valv. Detta kan jämföras med ett galler av tegel som funnits i varmluftsugnen i den norra längan (se KG20 nedan). Alternativt har det funnits ett metallgaller som stenarna vilat på, då ett järnföremål var fastmuret mellan två tegelstenar på insidan av östmuren. Inermåtten i eldningskammaren var 1,6x0,9 meter. Ett kalkstensfragment av ett ventilhål till varmluftsugnen påträffades i ett samtida golvlager utanför.

Den norra delen av varmluftsugnen var mer oklar då det inte fanns någon synlig ingång och att det var ett slutet utrymme i jämförelse med de övriga varmluftsugnarnas anslutande förrum. Troligen representerar det ett förrum/arbetsutrymme som även kan ha fungerat som rökgång, men det bör då ha funnits en stege för att komma ner till utrymmet. En väldigt fragmenterad samtida tegelkonstruktion norr om varmluftsugnen kan ha ingått i en ingång, KG23. Inermåttet i förrummet var 1,1x1,2 meter. Mellan förrummet och eldningskammaren hade man murat en ugnöppning där två skift tegel fanns bevarat. Öppningen har varit 0,6 meter bred.

Fröer och fiskben i ett brukslager i eldningsutrymmet, KG22, indikerar att ugnen inte enbart fungerat som värmekälla utan även har använts i mathushållningen. Ett kolprov i ett brukslager i botten har ¹⁴C-daterats till 1040–1100 eller 1110–1270 e Kr (Ua-27822, bilaga 6). Varmluftsugnen togs sedan ur bruk och raserades troligen någon gång i mitten av 1400-talet.

Fig 16. Den yngsta varmluftsugnen, KG21, i västra längan sedd från ovan. Eldningskammaren fanns till vänster och förrummet till höger. I bakgrunden anas den äldre varmluftsugnen, KG6, från fas 2 i västra byggnaden. Foto från öster. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 17. KG21 med eldningskammaren närmast i bild och förrummet bortanför. Foto från söder. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 18. Fundamentet till den yngsta spisen/ugnen, KG25, i den västra längan. Foto från öster. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Fig 19. Arbetsgolvet av tegel framför spisen/ugnen, som var kraftigt eldpåverkat. Foto från öster. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Spis eller ugn

I västra längan fanns också lämningar efter en konstruktion som tolkas som spis eller en ugn, KG25, samtida med ovan nämnda varmluftsugn. Ett kallmurat fundament av större marksten, ursprungligen lagt i två skift, var placerat i en nedgrävning. Av spisens överbyggnad återstod endast ett kompakt raseringslager av bland annat tegel. Spisfundamentet var cirka 1,5x2,0 meter stort men med en nedgrävning i dess nordvästra hörn. I nedgrävningen kan det ha stått något föremål som använts i samband med aktiviteten vid spisen/ugnen, exempelvis en behållare, slaskhink eller liknande.

Invid spisfundamentet i norr fanns en kvadratisk yta av tegel, 1,5x1,5 meter, som troligen har fungerat som arbetsgolv framför spisen. Teglen var kraftigt eldpåverkad. Spisen användes en tid men rivs senare och täcks över av ett golv som läggs ut i västra längan.

Norra längan

Längst i norr av konventsbyggnaden påträffades ett västligt rum. Markradarundersökningen visade att rummet varit en del av den norra längan som fortsätter österut utanför undersökningsområdet (se bilaga i ”Skänningeprojektet. Inledande del”). Bevarade murar av längan var den norra, den södra samt delar av den västra. Även en mellanvägg i öster påträffades.

Efter att de båda tidigare byggnaderna fått en gemensam mur (KG61, se ovan) fortsatte ombyggnaden även av den norra längan. En 0,4 meter bred mellanvägg i tegel byggdes i nord-sydlig riktning i skalmursteknik, KG26. Detta skapade ett västligt rum i den norra längan där man också lade ett stengolv, KG47. I början fanns en passage åt öster längs med sydmuren men denna stängdes sedan med en mur i rummets sydöstra hörn, KG32, (se fig 13). Istället konstruerades en ingång i mellanväggen, KG33. Om denna ingång ledde till korsgången direkt eller till ett annat rum i norra längan är oklart. Flera konstruktioner med okänd funktion revs senare. En ny varmluftsugn uppfördes och nya golv lades i rummet.

Inga fynd har kunnat ge någon tolkning av vilka aktiviteter som försiggått i rummet, men vanligtvis fanns matsalen, refektoriet, i direkt anslutning till köket i konvent och kloster (se västra längan ovan).

Golv

Efter en tid togs det första stengolvet, KG47, ur bruk i norra längans rum och man anlade efter hand golv av både trä, sten och tegel i olika skeden, KG37 (se fig 13). Trägolvet fanns endast bevarat som fragment i den norra delen medan delar av ett tegelgolv fanns i söder. Trägolvet har ¹⁴C-daterats till 1170–1280 e Kr (Ua-27821, bilaga 6). Tegelgolvet var lagt i fiskbensmönster av bland annat återanvänt tegel. Det yngsta golvet i rummet bestod av ett stengolv och var fragmentariskt bevarat i nordväst. I detta påträffades en fingerborg.

I ett jordgolv i gången till och från rummet påträffades två mynt med präglingstid 1400–1420 respektive 1422 (bilaga 9). I gången har därefter lagts ett tjockt kalkbruksgolv.

Varmluftsugn

Även i rummet i den norra längan fanns en varmluftsugn av tegel. Detta var den ugn som var bäst bevarad i jämförelse med de tre tidigare beskrivna. Varmluftsugnen, KG20, var i rummet uppmurad i en nedgrävning intill den norra muren. Muren hade delvis brutits upp vid anläggandet av ugnen. Ugnen var fundamenterad med murad gråsten, tegelbrockor och tegel. En del av tegelmaterialet var återanvänt, bland annat fanns en räfflad tegelsten i murverket. Eldningskammaren, ett undre valv, stenmagasinet, samt ett övre valv var bevarat. I nivå med stenmagasinet fanns även ett hål som rökgång ut till förrummet.

I samband med att man byggde varmluftsugnen uppfördes även en stödmur, alternativt ett skorstensfundament, intill nordmurens utsida, KG28. Endast grundstenarna återstod av detta på en yta av 1,10x1,60 meter.

Utanför den norra längan hade en L-formad mur också byggts så att en ingång till förrummet och varmluftsugnen konstruerades längs med längan, KG28. Även denna hade grävts ned och den kvarvarande insidan av muren var mer välmurad än utsidan, som förmodligen inte

hade synts. Åtta-tio tegelskift fanns bevarade och förbandet var oregelbundet murat. Ett delvis raserat valv och kvarvarande anfang i muren visade att ingången varit valvslagen. Utifrån brandlager och sotspår på tegelmuren har det förmodligen funnits en trätrappa ned från öster. Ingången fortsatte österut in i schaktkanten och var 0,70 meter bred.

Förrummet var placerat i den uppbrutna norra muren in till vänster från ingången och härifrån sköttes eldningen av ugnen. Via en liten rökgång har förrummet även fungerat som rökutsläpp vidare upp i en skorsten inne i längans murliv. In till förrummet från ingången fanns ett valv bevarat endast en dryg meter upp från golvnivån. I förrummets östra mur till vänster fanns en nisch som var 0,2x0,3 meter stor och 0,3 meter djup. Utrymmet i förrummet framför ugnen var 0,7 meter brett. Flera nivåer av golv påträffades. De bestod av kalkbruk och på ytan hade det samlats askiga och sotiga lager då eldstaden rensats ut efter eldandet. Tre mynt fanns i aktivitetslager i ingången och förrummet. De är präglade mellan åren 1363–1380 (bilaga 9). En yxa i järn påträffades i ett raseringslager i förrummet. Kanske har denna använts i samband med vedklyvningen till eldningen i varmluftsugnen.

Fig 20. Den yngsta varmluftsugnen, KG20, i norra längan. Två ventilhål syntes i ytan och ingången till ugnen österifrån fanns utanför norra muren. Foto från öster.

Fig 21. Ingången och förrummet till varmluftsugnen. Foto från nordost.

Fig 22. Ugnsöppningen till eldningskammaren och nischen till vänster i norrmuren. Foto från norr.

Fig 23. När de översta teglen plockades bort runt om, blottades en sektion av det övre och undre valven med ett stenmagasin mellan. Foto från söder. SAMTLIGA FOTON RAÄ, UV ÖST.

Fig 24. Översta valvet från ovan med de fyra ventilhålen synliga. Foto från norr.

Fig 25. Stenmagasinet frilagt. Intill stenmagasinet syns även rökgången av tunna tegel och i förgrunden förrummet. I bakgrunden pågår framgrävningen av den äldre varmluftsugnen från fas 2 i norra byggnaden, KG41. Foto från norr.

Fig 26. Det undre valvet med teglet murat som ett galler på vilket värmestena vilade. Foto från nordväst.

Fig 27. Eldningskammaren med anfangen till valven. Foto från nordväst. SAMTLIGA FOTON RAÄ, UV ÖST.

Varmluftsugnen i rummet var 2,2x1,6 meter och uppbyggd med en eldningskammare, ett undre valv lagt som galler, värmestena samt ett övre valv med ventilhål. Ugnsöppningen var 0,45 meter bred och 0,5 meter hög upp till det dubbelslagna valvet. Alldeles framför öppningen fanns en repa i teglet från luckan som skjutits för. Inermåttet i eldningskammaren var 1,3x0,95 meter och höjden upp till det understa valvet 0,75 meter. De tre nedersta tegelskiften var lagda i renässansförband. Ovanpå dessa skift vilade det undre valvet. Detta var murat som ett galler som värmestena låg på. Värmen från elden i kammaren kunde sedan nå upp genom hålrummen i tegelgallret. Värmestena var sotiga och skörbrända och låg i ett 0,15 meter högt magasin. Från stenmagasinet fanns en rökgång ut till förrummet där rök kunde sippra ut vidare till en skorsten. Den fyrkantiga öppningen för rökgången var cirka 0,2 meter stor och var fodrad med kvadratiska tunna tegelplattor. Det övre valvet var murat med fyra små ventilhål. Runt valvet hade sedan ytterligare sten och tegel murats så att en plan yta skapades

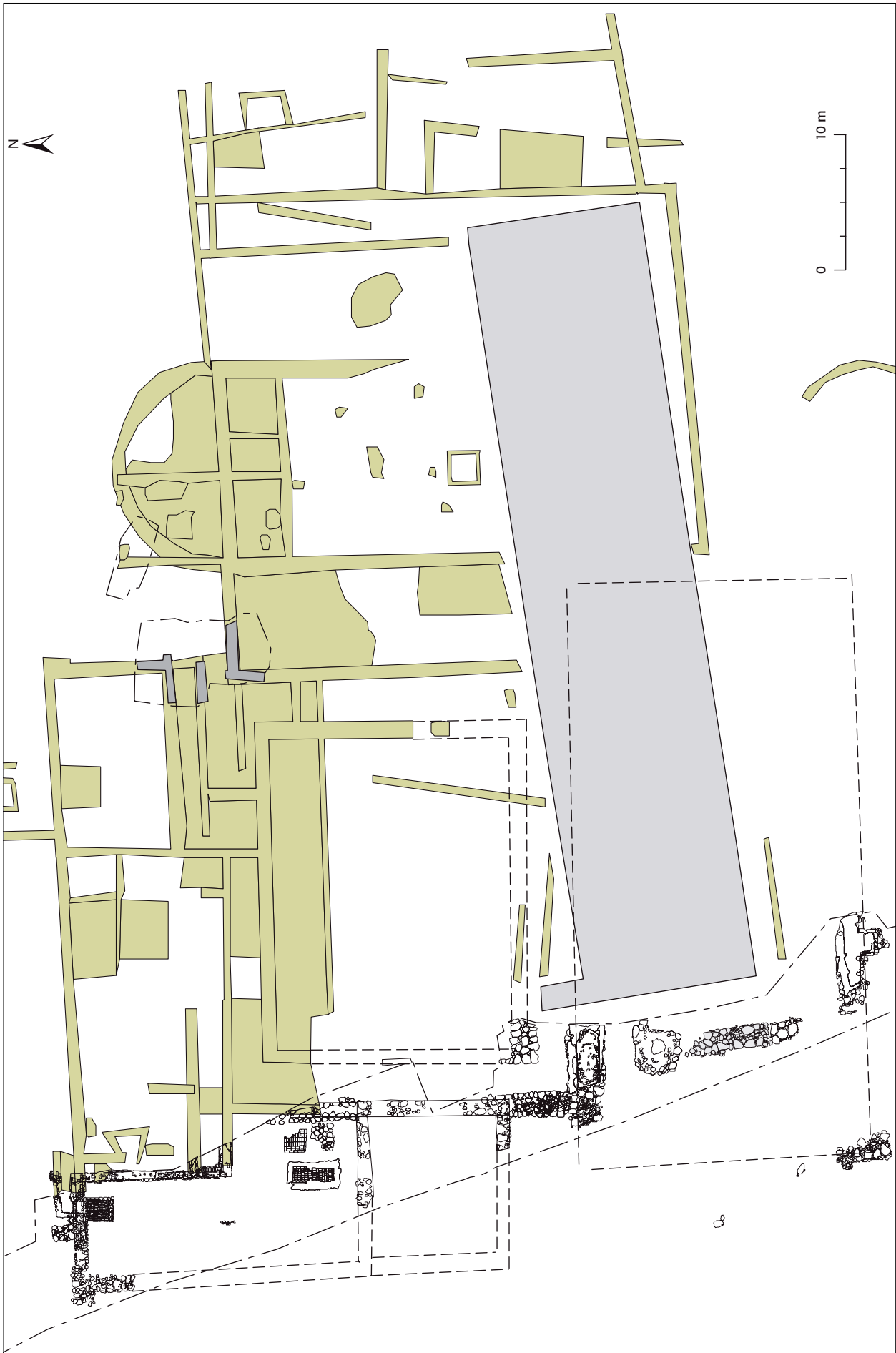

Fig 28. Konventets utbredning under 1400-talet utifrån de arkeologiska undersökningarna och markradarundersökningarna. Skala 1:400.

men med kvarvarande ventilhål. När varmluftsugnen användes täcktes dessa ventilhål för medan eldningen pågick, men togs sedan bort när elden hade slocknat och röken försvunnit för att släppa in värmen från stenarna in i rummet.

Eldningskammaren innehöll lager från senare raseringsmen i botten fanns ett brukslager kvar med sot och kol. En ¹⁴C-analys av kol från detta lager har gett dateringen 1220–1320 eller 1350–1390 e Kr (Ua-27823, bilaga 6). Ett par fragment keramik från perioden 1350–1450 (bilaga 4) fanns också i detta lager. Dateringarna gör det troligt att varmluftsugnen är konstruerad under sent 1300-tal.

Dike

Norr om konventet hade ett knappt meterbrett dike grävt i öst-västlig riktning som gräns mot Dyhagen, KG201520. Keramik från 1300-talets andra hälft (bilaga 4) påträffades i diket. Diket fortsatte öster om schaktet och var avgrävt i väster i samband med anläggandet av järnvägen.

Förrådsbyggnad?

Efter det att diket slutat användas kan det ha funnits någon form av förrådsbyggnad, KG201452, på samma plats. Stolphål och enstaka stenar som kan ha fungerat som syll fanns ovan diket. Inga fynd påtalar vilken funktion som funnits men ett brandlager innehöll näver. Brandlagret täckte en yta som begränsades i söder av stolphålen. Liksom diket fortsatte lagret åt öster.

Konventets utbredning under 1400-talet

De arkeologiska undersökningarna har tillsammans med markradarundersökningarna visat på utbredningen av konventets byggnader i kvarteret Munkgården. På planen nedan finns delar av de arkeologiska lämningarna och strukturerna från markradarutritade. Tidsskillnaden mellan alla strukturer kan inte urskiljas på markradarplanerna. Ändå kan ett förslag skissas ut över planformen för den västra längan, kyrkan och korsgången under konventets tredje fas på 1400-talet.

Fas 4, 1520-tal och historisk tid

Den sista fasen representerar tiden för nedläggningen av konventet efter reformationen. Lagrena präglas i huvudsak av raseringsmassor innehållande främst tegelbrockor och kalkbruk, KG38. De utgör spåren av Gustav Vasas order år 1545 att riva konventsbyggnaden för att återanvända byggnadsmaterialet. Fynden i lagrena är en blandning av redeponerade och efter-reformatoriska föremål.

Raseringslagrena hade olika karaktär. I kyrkan fanns ett metertjockt raseringslager som nästan uteslutande bestod av tegel och kalkbruk. Ett likartat lager fyllde också källaren. I det övriga området, i den norra och västra längan, var lagrena mer uppblandade med jord men innehöll rikligt med tegelbrockor och kalkbruk.

Ytterligare kunskap om byggnadens utseende fick vi genom fynd av taktegel av typen ”munk och nunna”, som påträffades i raseringslager i och utanför norra längan. Taktegel påträffades inte i några tidigare raseringslager i konventet och det är därför svårt att uttala sig om taket alltid har varit täckt av taktegel. Detta var dock ett vanligt taktäcknings-material under en stor del av medeltiden (Andersson och Hildebrand, 2002:195) och har säkert återanvänts i stor skala. Att tegelmaterial återanvänts i senare byggnadsfaser finns påvisat i golvtegel och tegelkonstruktioner i konventet.

Fynd

Två fynd utmärkte sig i 1540-talets raseringslager i norra längan. Bland annat påträffades en liten klocka i brons med tillhörande järnkläpp. Klockan är troligen en så kallad sanctusklocka som var cirka 5 cm hög med en omkrets i basen på cirka 4 cm. Två nästan identiska bronsklockor har påträffats i gatumiljö nära kloster och helgeandshus i Ribe i Danmark där de daterats till senmedeltid. Ännu en liknande klocka fanns i en 1400-talsgrav i danska Næstveds

Fig 29 (ovan). Sanctusklockan från S:t Olofs konvent.

Fig 30 (t v). Det grönglaserade kärlet med spetsig botten.
FOTO RAÄ, UV ÖST.

helgeandshus. Meningarna går dock isär om funktionen där idéerna är att de kan ha använts som mässklocka eller processionsklocka (Ravn 2001:15ff; Stolt 1984:11ff). En liknande klocka i järn har hittats i S:ta Ursulas vägkapell i Västerås från 1400-talets andra hälft (SHM Inv nr 24914:4). Sanctusklockor kan också ha varit upphängda i mekaniska änglar vid altaret i kyrkan som skulle signalera när elevationen genomfördes under mässan. Flera historiska vittnesskildringar från Sverige har beskrivit sådana men få av dem är bevarade. Från Hogstad i västra Östergötland finns dock änglastatyetter kvar men inte med någon klocka bevarad. Änglastatyetter med rörliga delar har daterats till slutet av 1400-talet eller tidigt 1500-tal (Stolt 1984).

Ett udda keramikfärd påträffades också i raseringslagret i norra länkan. Kärlet var av grönglaserat yngre rödgods med spetsig botten och ornamenterat. Mynningen var trasig men kärlet var i övrigt helt. Kärlet var bevarat i en höjd av 28 cm och bukdelen var 15 cm bred. Inga paralleller har kunnat hittas men det kan ha fungerat som dryckesbehållare upphängd i någon form av anordning. Den kan också ha suttit som arkitektonisk dekoration i byggnaden. Exempel på keramiska dekorationer finns från Flandern (se Verhaeghe 1989:72f).

Undersökningen av gravarna

Nedan följer redovisningen och bearbetningen av gravarna från konventet. Den är uppdelad i en arkeologisk och en osteologisk del. Den osteologiska analysen har gjorts av Caroline Arcini, RAÄ, UV Syd. I bilaga 12 finns en tabell som innehåller alla uppgifter om gravarna och de arkeologiska parametrar som registrerats vid undersökningen av gravarna. I bilaga 13 finns tabellen som innehåller resultaten från den osteologiska analysen. Matriser över gravarnas inbördes relation i tid presenteras i bilagorna 14 a–c.

Den arkeologiska redovisningen av gravarna

Sammanlagt undersöktes 181 gravar som låg in-situ. De gravlagda var män, kvinnor och barn som nästan samtliga hade begravts utan kista. Undersökningen berörde tre områden eller zoner med gravar; korsgången, kyrkan och kyrkogården. En grav framkom dock i norra längan direkt under matjorden och ovan raseringslagren. Graven tolkades vara från efterreformatorisk tid, vilket även ¹⁴C-dateringarna kunde bekräfta (se bilaga 7). Undersökningsområdet utgjorde ett tvärsnitt genom de tre begravningszonerna (se fig 31). Under år 2006 genomfördes ytterligare två undersökningar (se ”Skänningeprojektet. Kvarteret Brödraklostret” respektive ”Skänningeprojektet. Kvarteret Mungårdet”) vid konventet vilka kom att beröra ett antal gravar väster om kyrkan samt tre gravar i den södra delen av kyrkogårdens utkant. Rapporten innehåller bearbetning och analys av samtliga gravar från de tre undersökningarna.

Gravarna har utifrån konventets etablering, år 1237, kyrkans arkitektur, de gravlagdas armställningar samt stratigrafiska iakttagelser daterats till mitten av 1200-talet och fram till att konventet lades ner på 1530-talet.

Undersökningsmetod

Skeletten var överlag mycket välbevarade och undergrunden som utgjordes av sand underlättade utgrävningsarbetet. Gravarna undersöktes med kontextuell metod vilket innebar att stor vikt lades vid att dokumentera och undersöka gravarna i stratigrafiskt rätt ordning. Alla skelett som låg in-situ fotograferades med digitalkamera, ritades i skala 1:20 samt mättes in som en linje med totalstation. Alla synliga gravnedgrävningar mättes in med totalstation. Skeletten respektive gravnedgrävningarna fick unika nummer som relaterades till varandra, därav består en grav av en gravnedgrävning (om den var synlig) och ett skelett. Graven beskrevs på förtryckta dokumentationsblanketter. Omrörda ben från söndergrävda gravar samlades in inom ett område på cirka 1 till 1,5 meter och mättes in med totalstation. I de fall de omrörda benen återfanns i gravfyllningen i en gravnedgrävning relaterades de till densamma. Fynden mättes in med totalstation och relaterades till skelettet eller gravnedgrävningen beroende på fyndomständigheterna.

Definitioner

Med in-situ gravar menas att benen ligger i orubbad artikulerad position. I en del fall innehåller dessa ett komplett skelett efter en gravlagd individ vars grav aldrig blivit förstörd av yngre begravningar. Det är dock vanligt förekommande att delar av skelettet grävts bort i samband med senare gravläggningar. Kriteriet för en in-situ grav är att flera skelettdelar ska ligga i ursprungligt läge. Lättast kan detta konstateras genom att benen är artikulerade. Så kallade lösben är ben från söndergrävda och omrörda gravar. Kriteriet för omrörda ben är det motsatta till ben in-situ, d v s benen ligger inte i ursprungligt läge, är inte artikulerade. De omrörda benen kan dock vara återbördade i sin ursprungliga grav efter det att ytterligare en person gravlagts där och kan dessutom bestå av ben från i stort sett en hel individ som emellertid inte ligger artikulerad.

Gravarna i korsgången

Korsgången låg norr om konventskyrkan. Den totala undersökningsytan var cirka 18 kvadratmeter. Totalt undersöktes 17 gravar som låg in-situ (se fig 32). Gravarnas fyllning bestod generellt av sand som innehöll människoben, kistspik, andra järnföremål och ett fåtal bronsföremål. Gravarna i korsgången kan ges en snävare datering än de i kyrkan och på kyrkogården. Korsgången byggdes vid sekelskiftet 1300–1400 och inga gravar i området var äldre än korsgångskonstruktionen.

Gravarna i konventskyrkan

Kyrkan utgjorde den södra delen av konventet. Den har utgjorts av en stor rektangulär tegelkyrka, cirka 40 meter lång och med en inre bredd på cirka 17 meter. En ursprunglig strävpe-lare vid den södra kyrkmuren samt stora mängder profilerat tegel i raseringslagren tyder på att kyrkan från början haft ett välvt tak. I kyrkan fanns två pelarfundament som visar att kyrkan varit treskeppig.

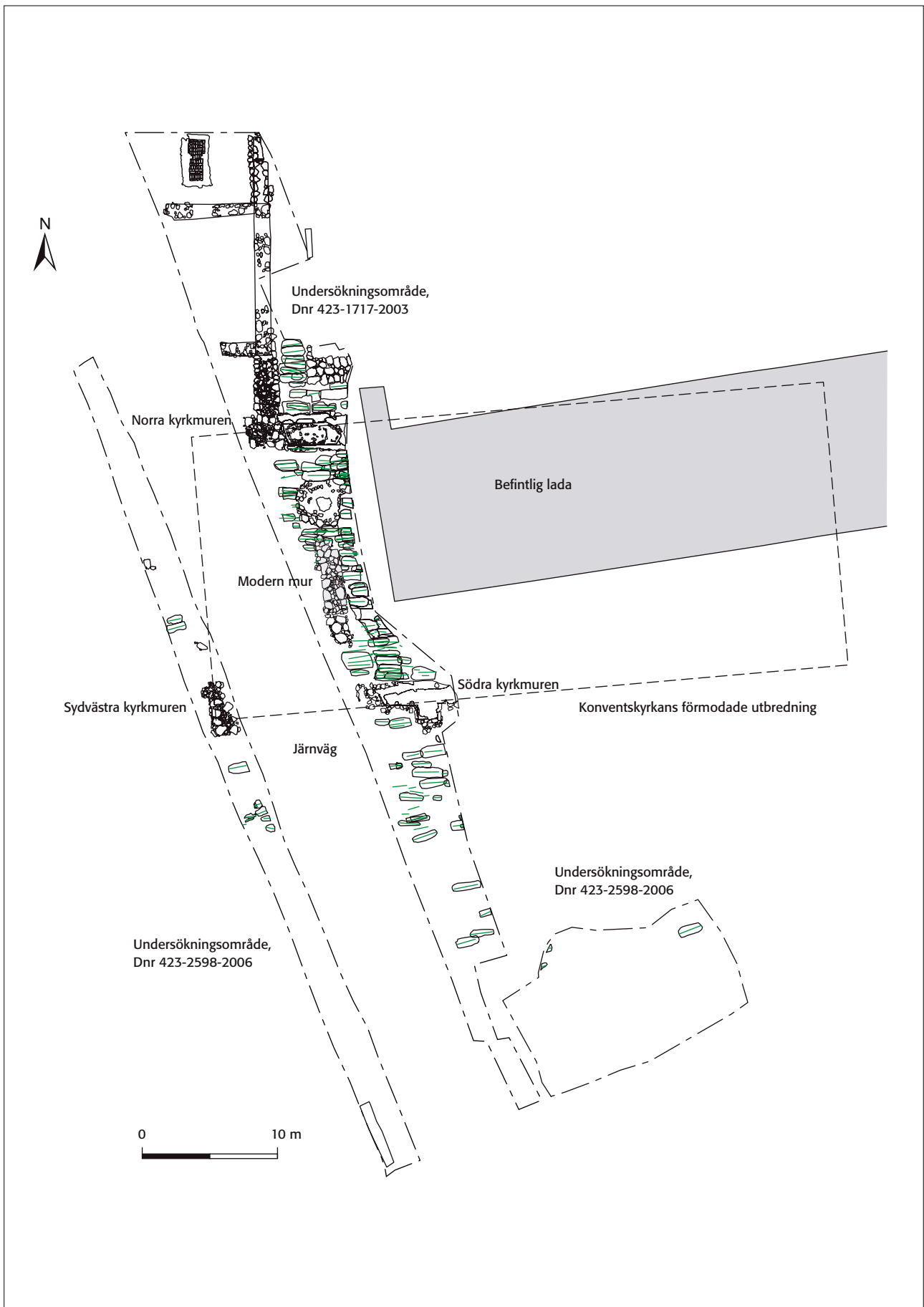

Fig 31. Undersökningen berörde tre områden med gravar; korsgången, kyrkan och kyrkogården. Streckade linjen visar de olika undersökningsområdena. Ovala figurer visar gravnedgrävningar medan de gröna strecken markerar skelett in-situ. Skala 1:400.

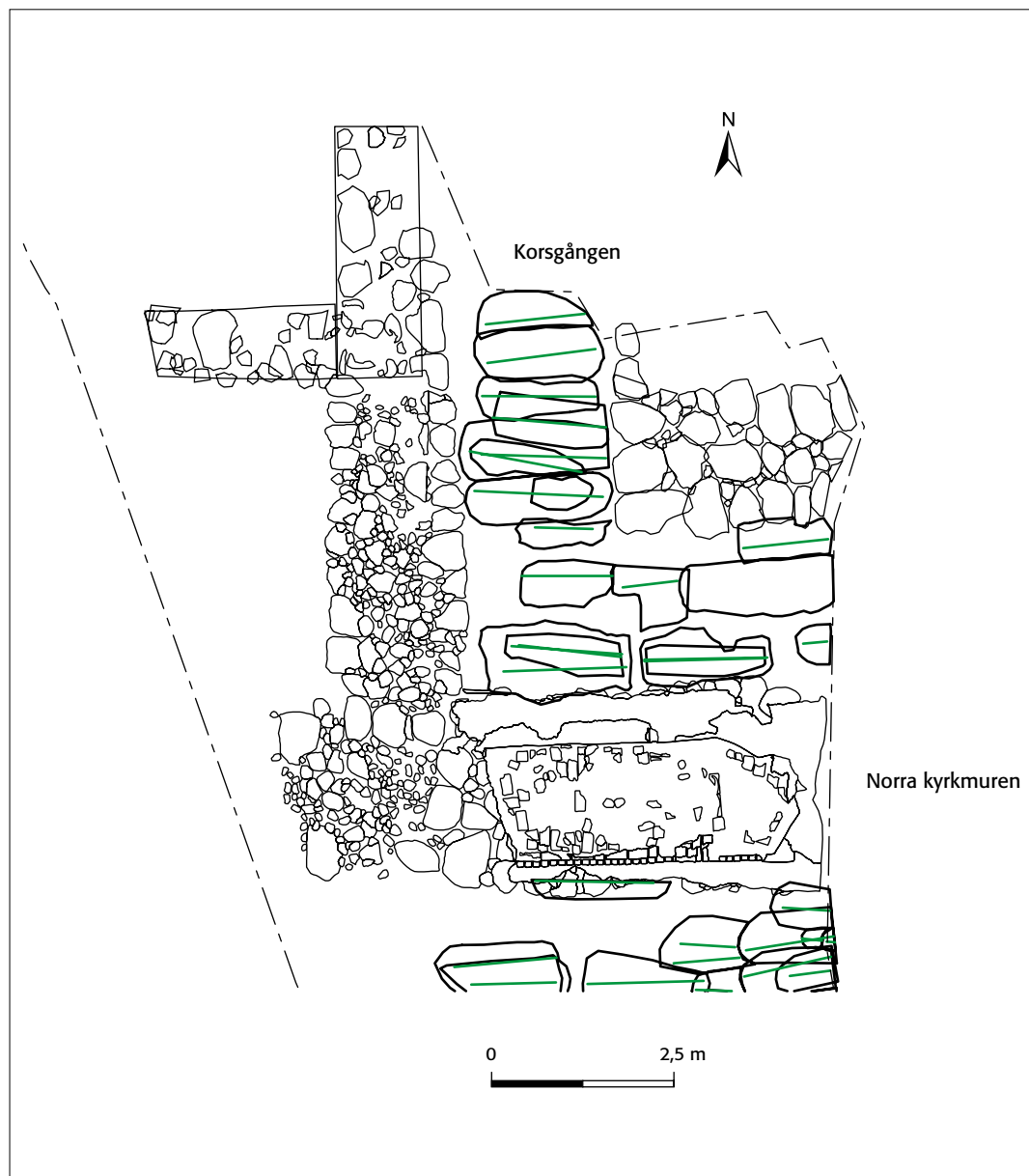

Fig 32. Gravarna i korsgången. Skala 1:100.

Undersökningsområdet i kyrkan var cirka 120 kvadratmeter stort. Efter bortschaktning av matjord och ett mäktigt raseringslager, samt övre delen av en modern mur påbörjades handrensningen av området. Vid den norra kyrkmuren återfanns små rester efter bevarade golvlager i stratigrafiskt olika nivåer. Däremot påträffades ett vidsträckt sättsandslager över en stor del av området i kyrkan. Under sättsanden fanns ett tjockt, omrört lager som täckte hela området i kyrkan. Lagret tolkas vara utlagt i samband med att kyrkan byggdes och har fungerat som ett "begravningslager". Sammanlagt undersöktes 113 gravar in-situ innanför kyrkans murar (se fig 33). Gravarna låg som tätast invid kyrkans murar. Men en viss förtätning kunde även urskiljas kring det norra pelarfundamentets södra sida. Inga gravar låg under eller var förstörda av pelarfundamenten, vilket bör betyda att kyrkan var treskeppig när de första begravningsarna ägde rum. En stor del av gravarna i den västra delen av kyrkan skadades i samband järnvägsbyggnationen på 1870-talet.

Kyrkan var det gravtätaste området och förutom in-situ gravarna framkom stora mängder människoben från söndergrävda gravar. De omrörda benen påträffades dels som deponeringar i gravnedgrävningarna och låg då i sorterade koncentrationer samt dels omrörda i "begravningslagret".

Fig 33. Gravarna i kyrkan. Skala 1:200.

Gravarna på kyrkogården

Söder om kyrkan undersöktes en del av kyrkogården. På den drygt 120 kvadratmeter stora ytan fanns sammanlagt 34 gravar in-situ (se fig 34). Ytterligare undersökningar kom att beröra tre gravar intill Vistenagatan (se "Skänningeprojektet. Kvarteret Munkgärdet"). Väster och sydväst om kyrkan undersöktes ytterligare tolv gravar (se "Skänningeprojektet. Kvarteret Bröd-raklostret").

Gravarna låg inte särskilt tätt på kyrkogården. Det fanns heller inga stora mängder om-rörda eller återbegravda människoben. Utanför den södra kyrkmuren fanns ett gravtomt område som möjligen indikerar en processionsväg runt kyrkan. Vid undersökningen av kyrko-gården påträffades inga spår efter en bogårdsmur eller liknande som begränsat begravnings-platsen mot söder. Vid den arkeologiska undersökningen söder om konventet (se "Skänninge-projektet. Vistenagatan-Linköpingsgatan") har diken i flera generationer undersökts. Dikena som låg i anslutning till Vistenagatan har med största sannolikhet utgjort konventskyrkogår-dens södra begränsning.

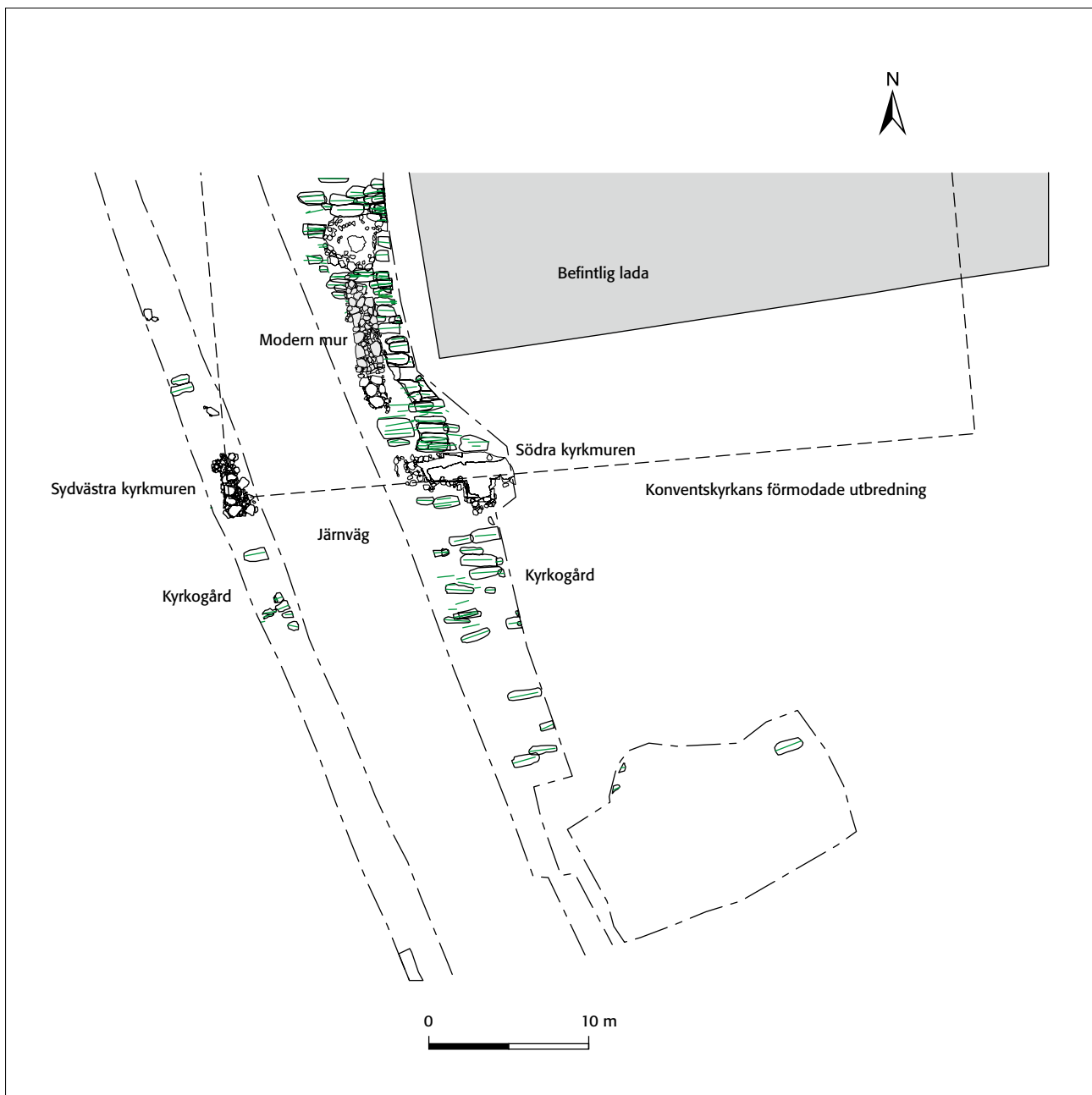

Fig 34. Gravarna på kyrkogården. Skala 1:400.

I området för konventets norra länga påträffades en grav endast en decimeter under grästorven. Det syntes inga nedgrävningsskanter och skelettet var inkomplett och ganska skadat. Graven låg också i en något avvikande riktning. Graven har anlagts efter att konventet lades ner, d v s när det var en ruin.

Armställningar

Medeltida gravar kan dateras utifrån placeringen av den gravlagdas armar. I avhandlingen om Lagmanshejdan visar Lars Redin att armarnas placering på kroppen är kronologiskt betingat (Redin 1976). Enligt Redins analys kan typ A där armarna längs med kroppen dateras till 1000–1200-talen, typ B där händerna ligger över bäckenet till 1100–1300-talen, typ C med händerna på magen och typ D med händerna på bröstet kan dateras till 1400–1500-talen (Redin 1976:179). Även om Redins slutsatser har diskuterats och ifrågasatts (ex Kieffer-Olsen 1993) används armställningstyperna A–D med vidhängande dateringar som det gängse dateringsinstrumentet vid gravundersökningar.

Av de sammanlagt 181 in-situ gravarna som undersöktes kunde de gravlagdas armställning bedömas på 112 individer. Fördelningen visas i tab 1.

Armställning	Antal
A	1
B	12
C	76
D	23

Tab 1. Fördelningen av de gravlagdas armställning.

Genomgången visar att en klar majoritet av de gravlagda låg med armarna på magen och bröstet, armställning C och D vilket ger en generell datering till 1400–1500-talen (Redin 1976). Gravarnas rumsliga spridning i förhållande till armställningarna visar att de äldsta armställningarna företrädevis fanns representerade på kyrkogården där andelen söndergrävda äldre gravar var färre. Den övervägande delen av C och D armställningar fanns i kyrkan och korsgången. De stora mängderna omrörda och återbegravda människoben som fanns i kyrkan visar att det var den mest intensivt utnyttjade gravläggningsplatsen i konventet. Det har med andra ord funnits ett stort antal äldre gravar i kyrkan med för oss okända armställningar. Korsgången byggdes och utgjorde förmodligen inte begravningsplats förrän vid sekelskiftet 1300–1400, vilket överensstämmer med att enbart C och D armställningar fanns representerade där. Dateringen utifrån armställningar bekräftar att man begravt i konventet från mitten av 1200-talet fram till reformationen. Att armställning C och D är mest förekommande visar dock inte att antalet begravingar i konventet ökade under senmedeltid. På kyrkogården, där antalet söndergrävda gravar var färre än inne i kyrkan, är förekomsten av B, C och D armställningar mer jämnt fördelad.

Kistor

I de 181 in-situ gravarna som undersöktes påträffades spår efter träkistor i endast nio fall. Sju av dessa gravar innehöll träfärgningar som skulle kunna vara botten på en kista. I ett fall förekom spikar i hörnen på gravnedgrävningen i kombination med en något tydligare träfärgning. I ett fall gav gravnedgrävningen och en tydlig träfärgning indikation på att individen begravts i kista. De gravar som innehöll spår efter kistor låg inne i kyrkan förutom en grav som fanns i korsgången. Anledningen till det ringa antalet kistor kan vara den kalkrika sandiga undergrunden och den syregenomsläppliga jorden. Sand gör att trä förmultnar snabbt varför inga kistor har bevarats. Gravnedgrävningarnas oregelbundna form samt det faktum att det faktiskt förekom färgningar efter kistor i några enstaka fall föranleder tolkningen att ytterst få begravdes i kista under senmedeltid. Det finns närmare 50 poster med spik registrerade i fynddatabasen, som hittats i fyllningar till gravnedgrävningar, ”begravningslagret” och i sättsandslagret i kyrkan. Spiken kan komma från äldre söndergrävda kistor men kan också vara byggnadsmaterial från kyrkan (se vidare fynd, bilaga 16).

Gravarnas riktning

Alla in-situ gravar som undersöktes låg i väst-östlig riktning med huvudet i väster. Det förekom inga stora skillnader i gravarnas riktning som skulle kunna indikera att kyrkan byggts om eller att det funnits en äldre kyrka med en annorlunda riktning. Det är dock viktigt att påpeka att endast ett relativt litet område av konventets gravplats undersöktes. Det framstår inte som att gravarna låg i något linjesystem. Undersökningsområdet som berörde kyrkogården var å andra sidan smalt, drygt fyra meter, vilket kan vara orsaken till att det inte går att urskilja linjer eller avvikande riktningar.

Fynd

Endast ett föremål, en bältessölja, låg in-situ och kan kopplas samman med en begravd individ. Söljan låg på höftbenet och har förmodligen hållit ett bälte. Ett antal fynd av varierande karaktär framkom i fyllningen till gravnedgrävningarna, i ”begravningslagret” och i ett sättsandslager i kyrkan. I tabellen nedan (tab 2) redovisas dessa föremål uppdelade i tre kategorier; byggnation, personliga tillhörigheter och övrigt. I kategorin byggnation förekommer föremål som kan kopplas samman med kyrkbygget. Till personliga tillhörigheter räknas fynd som kan ha ingått i begravningsritualen eller tillhört de begravda individerna. Kategorin övrigt innehåller fynd som exempelvis mynt vilka kan vara tappade eller deponerade i kyrkan. Alla fynd utom ett runbleck hittades i lager eller gravar som låg i korsgången eller kyrkan.

Ett antal föremål kan kommenteras närmare. De två sigillen är dåligt bevarade och det går inte att säga hur de sett ut eller vem de tillhört. Mynten, sammanlagt sex stycken, har daterats till första hälften av 1300-talet till slutet av 1400-talet (bilaga 9). Två av dem är Magnus Eriksson mynt präglade år 1319–1340 och 1340–1354. Ett mynt har Erik av Pommern som myntherre och är daterat från 1400–1420. Tre mynt har okänd myntherre. Två av dem har präglats i Sverige med dateringen 1430–1450 och 1430–1470. Det tredje myntet har präglats i Tyskland och kan dateras till 1400-tal.

Sammanlagt framkom åtta keramikskärvor som har daterats från 1220-talet fram till mitten av 1400-talet. Övervägande delen av skärvorna kommer från kannor eller krus och är av godstypen nästan stengods eller stengods (bilaga 4). Keramikens och myntens dateringar sammanfaller tidsmässigt med begravningsplatsens brukande.

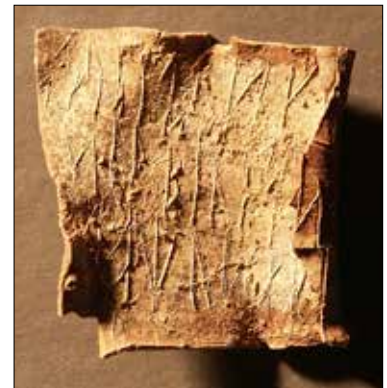
Ett runbleck hittades i fyllningen till en grav på kyrkogården. Blecket var fragmenterat men har troligen haft formen av ett kors. Det är av bly och har ett sextiotial runor ristade på båda sidor. Helmer Gustavsson, RAÄ, Runverket har översatt och tolkat runtexten med; ”Igulfrid. Sig/ne dig Gud. Jes(us?).../Maria. Sankta mi...//Ave Maria gra(tia?).../Aglä.../sit benedict...(må vara väsig(nad?)...domus (huset)...”(bilaga 5).

I schaktmassorna i närheten av kyrkan hittades ett knappt 20 cm stort fragment av en medeltida gravsten. Den är gjord av kalksten och allt som återstår av texten är en otydlig bokstav och tre prickar.

Byggnation	Personliga tillhörigheter	Övrigt
Bearbetad sten	Sigill	Beslag
Djurben	Bryne	Bleck
Blyspröjs	Knivar	Eldslagningsflinta
Byggnadsdetaljer	Nålar	Kärl
Fönsterglas	Söljor	Mynt
Hake	Runbleck	–
Hantverkspill	Gravsten	–
Stapel	–	–
Spik	Pincett	–
Krok	Ring	–
–	Ströning	–

Tab 2. Påträffade fynd i gravnedgrävningar, ”begravningslagret” samt ett sättsandslager.

Fig 35–36 (t h). Runblecket har troligen haft formen av ett kors. På blecket fanns ett sextiotial runor som bland annat omnämner Igulfrid. FOTO RAÄ, UV ÖST.

Den osteologiska bearbetningen och analysen av gravarna

Målsättningar

Inför den osteologiska bearbetningen och analysen formulerades följande målsättningar och frågor.

- Vilka begravdes i ett dominikankonvent, dvs de gravlagdas kön, ålder, längd och hälsotillstånd.
- Identifiera och problematisera sociala strukturer genom att studera ålder, typer av sjukdomar och skador på de begravda i kombination med gravarnas rumsliga spridning.
- Kan de omrörda och återbegravda människobenen (så kallade lösben) bidra med en uppskattning av hur många som begravts på det aktuella undersökningsområdet? Hur förhåller sig köns- och ålderssammansättningen av dessa lösben i förhållande till in-situ gravarna?
- En jämförande studie av gravar från andra arkeologiskt undersökta konvents- och sockenkyrkogårdar skulle kunna visa vilka likheter och skillnader det finns mellan olika typer av kyrkogårdar.

Utgångspunkter och frågor

En av de mest grundläggande frågorna i samband med en undersökning av en medeltida konventskyrkogård är, vilka begrovs där? Enligt skriftliga källor blev det under högmedeltiden en rättighet, för var och en som hade råd, att välja på vilken kyrkogård man skulle ha sin gravplats. Det var idén om den renande skärselden, som gjorde att den som hade ekonomiska möjligheter valde att bli begravd på en kloster- eller konventskyrkogård. Antalet mässor förkortade nämligen tiden i skärselden. Genom testamenten kunde förmögna personer försäkra sig om fler dödsräddningar (Cinthio 2002, sid 186). Ett antagande är därmed att vi på konventets begravningsplats kan förvänta oss att finna de i samhället som hade det bättre ställt samt bröderna själva.

Hur kan osteologin bidra med kunskap i denna fråga, finns det kriterier som gör det möjligt att skilja på dem som hade det bättre respektive sämre ställt. En förutsättning är att det finns ett annat samtida gravmaterial från en sockenkyrkogård att jämföra med. För konventet i Skänninge finns inget sådant jämförelsematerial. Det kan däremot jämföras med samtida material från andra platser i Östergötland, exempelvis Klosterstad. Resultaten kan sedan jämföras med en liknande studie för exempelvis konventet Helsingborg och en av de i samma stad undersökta samtida kyrkogårdar.

I gravmaterialet från konventet i Skänninge finns det också möjlighet att spåra eventuell status och sociala skillnader genom att olika områden inom konventens begravningsplats finns representerade, det vill säga området på kyrkogården, inne i kyrkan respektive i korsgången.

Osteologiska parametrar som könsfördelning och ålder kan bidra med att belysa social status. Könsfördelningen kan vara en indikator som exempelvis bringar klarhet i vilka områden på gravplatsen som var avsedd för bröderna och om dessa alltid använde samma plats. Ålder på de vuxna kan säga något om status, eftersom hög ålder är en indikation på välstånd. Som bekant finns det dock svårigheter med åldersbedömningen av dem som var äldre än 50 år och ännu mer problematiskt är det med de individer som blev över 60 år.

I de fall där antalet undersökta gravar är stort och där bevarings- och undersökningsförhållanden är mycket goda kan spår efter vissa välevnadssjukdomar t ex urinsyregikt, DISH, åderförkalkning etc, indikera individens samhällsstatus men också ge en indikation om släktskap.

Kroppslängd är en annan användbar parameter, oavsett om den främst beror på genetik eller variation i tillgång på och intag av näringsriktig föda. Om kroppslängden är genetiskt betingad talar den för släktskap och om den beror på intag av näring kan den kopplas till status.

Det är också viktigt att fundera över när i livet man bestämde sig för var man skulle begravas. Kan man förvänta sig familjegravar? Finns det inom begränsade områden sammansättningar av individer i olika åldersgrupper som skulle kunna indikera familjegravar. Kan benen från de söndergrävda gravarna, vilka återförts i den nyanlagda graven också ge indikationer på att det fanns familjegravar. Tog ett ungt par ställning till sina egna gravplatser när deras barn,

som dog tidigt i spädbarnsåldern, skulle begravas? Hade man så tidigt i livet den ekonomiska möjligheten att köpa en gravplats? Var vikten av den renande skärselden lika viktig för barn som för vuxna? Ett nyfött barn hade knappast några synder att sona.

Dominikanerna var tiggarröder som rörde sig ute bland vanligt folk. Vilken betydelse hade deras grundinställning i tillvaron för omhändertagande av dem som hade det sämre ställt. Kunde en fattig tiggare inte enbart erbjudas arbete och hjälp, utan även en plats på konventets kyrkogård?

Möjligheten att besvara frågor som vilka områden som var mest populära att begravas på, om gravplatser användes av samma sociala grupp människor eller om det förändrades över tid, uppstod i och med det omgrävda och återbegravda benmaterialet togs tillvara. Hur många individer fanns representerade i detta skelettmaterial? Hur skiljde sig ålders- och könsfördelningen samt kroppslängden i detta material i förhållande till de som låg in-situ? Ger de observerade patologiska förändringarna information om hälsotillståndet bland de tidigare begravda?

Analys och bearbetning av skelettmaterialet

Analysen inriktades först på de gravar som låg in-situ. Efter genomgången av dessa gjordes en bedömning av hur det omrörda benmaterialet skulle behandlas. Eftersom flera av skeletten från individerna in-situ inte är kompletta kan enstaka eller flera ben från dem finnas bland de omrörda benen. Det omrörda materialet måste därför om möjligt först användas för att komplettera de skadade in-situ skeletten. Att använda sig av allt benmaterial från de söndergrävda gravarna var inte ekonomiskt görligt i samband med denna exploateringsundersökning. Där emot kan en sådan insats göras i forskningssammanhang. För att beräkna det minsta antalet gravlagda individer gjordes en sammanräkning av gravar in-situ med benmaterialet från de söndergrävda gravarna.

Redan från början bestämdes att allt omrört benmaterial skulle analyseras. I databasen noterades förekomst av tre skelettelement; kranium (pannben), bäckenben och lårben från både höger och vänster sida samt patologiska eller genetiska förändringar oavsett benslag. Detta gjordes för att ben från barn har en större potential än de från vuxna, eftersom de i högre utsträckning kan användas för en mer detaljerad åldersbedömning. På benen från barn och tonåringar togs därför mått på både rörben och bäckenben. Noteringar gjordes också om käkar från barn och hur långt frambrottet av tänder kommit.

Inför bearbetningen och framtagandet av det totala antalet individer kontrollerades hur många av individerna in-situ som saknade kranium, bäcken och/eller lårben. Därefter undersöktes om de ben som saknades hade påträffats i fyllningen till en intilliggande grav. Hänsyn togs också till ben i "begravningslagret" med en omkrets av ett par meter från graven. Viktigt att notera är att åldersbedömning av kriterier på bäcken och gynnsamma fall på kraniet samt könsbedömning togs i beaktande, när ben från omrörda lager fördes samman med in-situ individer. Av de resterande omrörda benen, som inte kunde passas in i in-situ gravarna kunde "nya individer" från helt söndergrävda gravar beläggas.

I ett stort antal fall, dock inte alla, gjordes detaljerade mätningar av de omrörda benen, vilket gör att man vet var ifrån gravplatsen de kommer. I de fall uppgifter om läge saknas har materialet inte kunnat användas för skapandet av nya individer men däremot för att säga något om sjukdomstillståndet och kroppslängden för den totala gruppen gravlagda. Lårben från vuxna individer bland de omrörda benen har använts för att beräkna kroppslängd. En närmare beskrivning av hur bearbetningen gått till kommer att presenteras i kommande arbeten.

Antalet undersökta individer

Analysen visade att antalet individer från gravar in-situ uppgick till 181 och i det omrörda benmaterialet fanns ben från minst 135 individer, dvs totalt har ben från minst 316 individer undersökts (tab 3). En av in-situ individerna framkom i norra längan direkt under matjorden. Graven har utifrån läget, stratigrafin samt ¹⁴C daterats till tiden efter konventet. Graven finns av det skälet inte med i tabellen nedan. Resultaten visade också att gravplatsen inne i kyrkan var mer intensivt utnyttjad, där var antalet individer från söndergrävda gravar detsamma som

från de in-situ. Även i korsgången är förhållandet mellan söndergrävda gravar och de in-situ i stort sett detsamma. På kyrkogården däremot var det få gravar som skadats av nyanlagda gravar vilket följaktligen gett ett mindre lösbensmaterial.

Åldersfördelning

Denna visade att åldersfördelningen varierade mellan individerna in-situ och dem från de omrörda lagren, tab 3. Tydligast var det beträffande andelen barn, där fler barn var representerade i det omrörda benmaterialet i kyrkan än i in-situmaterialet, tab. 3. Om vi utgår ifrån att de omrörda benen inom ett specifikt område är äldre än gravarna in-situ, så kan följande förklaringar ges beträffande skillnaden i förekomsten av barnben; området användes vid den tiden i högre utsträckning för barn, alternativt; att fler barn dog under den tiden hos den grupp människor som använde den delen av gravplatsen. En annan iakttagelse är att det var påtagligt med den nästan totala avsaknaden av barn på gravplatsen i korsgången, tab 3.

I materialet som helhet är andelen spädbarnsgravar lågt mot det förväntade. Man kan utifrån äldre undersökningar förvänta sig att det finns omkring 25–30% spädbarn på en medeltida gravplats. Undersökningar av olika delar av medeltida gravplatser har visat att variationen av antalet spädbarn kan bero på att dessa under vissa perioder var gravlagda på speciella områden, t ex runt koret på de tidigmedeltida kyrkorna (Arcini 1999).

Åldrar	Korsgången In-situ		Korsgången Omrörda lager		Kyrkan In-situ		Kyrkan Omrörda lager		Kyrkogården In-situ		Kyrkogården Omrörda lager	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
0	0	0	0	–	7	6,1	13	11,7	3	6,1	1	25
1–4	0	0	1	5	5	4,4	12	10,8	6	12,2	1	25
5–9	0	0	0	–	10	8,8	12	10,8	4	8,2	–	–
10–14	0	0	0	–	1	0,9	4	3,6	4	8,2	–	–
15–19	2	5,2	0	–	3	2,6	0	0	2	4,1	–	–
20–39	9	50	15	75	30	26,5	50	45	14	28,6	1	25
40–59	6	7,9	1	5	29	25,7	7	6,3	6	12,2	–	–
60+	0	0	0	–	5	4,4	5	4,5	1	2,0	–	–
20+	1	2,6	3	15	23	20,3	8	7,2	9	18,4	1	25
Totalt	18		20		113		111		49		4	

Tab 3. Antalet gravlagda i olika åldersgrupper inom de olika begravningszonerna och fördelat på dem som påträffades in-situ respektive i de omrörda lagren.

Könsfördelning

Även könsfördelningen uppvisade intressanta och oväntade resultat. Med något enstaka undantag, så hade man på gravplatsen i korsgången, till en början begravt både män och kvinnor och ett barn. Senare ändrade man reglerna så att nästan uteslutande män begravdes där, tab 4. Någon liknande tydlig förändring har inte kunnat spåras i materialet från kyrkan eller på kyrkogården. Överlag är antalet gravlagda män fler (134 st), nästan det dubbla jämfört med kvinnor (72 st).

Område	Män	Kvinnor	?	Barn*	Totalt
Korsgången In-situ	15	2	0	0	18
Korsgången Omrörda gravar	12	7	0	1	20
Kyrkan In-situ	46	30	15	22	113
Kyrkan Omrörda gravar	43	26	1	41	111
Kyrkogården In-situ	17	6	9	17	49
Kyrkogården Omrörda gravar	1	1	0	2	4

Tab 4. Könsfördelningen inom de olika begravningszonerna.

* Några individer under 20 år är könsbedömda och återfinns i gruppen män eller kvinnor.

Kroppslängd

Kroppslängden för de personer som begravdes i konventet var i genomsnitt 173 cm för män respektive 160 cm för kvinnor. Det finns en viss skillnad mellan de som begravts i kyrkan respektive på kyrkogården, där de i kyrkan är längre, tab 5. Den längsta mannen var 194 cm och den längsta kvinnan 174 cm. Ungefär hälften av männen har varit längre än genomsnittet och 11% var längre än genomsnittet för idag, dvs över 180 cm.

Område	Män genomsnitt	Män längsta/kortaste	Kvinnor genomsnitt	Kvinnor längsta/kortaste
Korsgången In-situ	174,3 cm 11 st individer	191–166 cm	162 cm 1 st	–
Korsgången Omrörda gravar	171,9 cm 13 st lårben	183–163 cm	152 cm 1 st	–
Kyrkan In-situ	173,6 cm 28 st individer	184–155 cm	163,7 cm 17 st individer	–
Kyrkan Omrörda gravar	174,7 cm 92 st lårben	194–158 cm	161,3 cm 30 st lårben	174–155 cm
Kyrkogården In-situ	173,1 cm 11 st individer	186–165 cm	160,3 cm 4 st individer	–
Kyrkogården Omrörda gravar	171,5 cm 4 st lårben	–	163 cm 3 st lårben	–

Tab 5. Kroppslängden hos män och kvinnor i de olika begravningszonerna.

Sjukdomar

Resultaten uppvisar en stor variation av skador och sjukdomar som de gravlagda ådragit sig under sin livstid. Det är dock svårt att få en bild av frekvensen sjukdomar och skador i det totala materialet eftersom det omrörda benmaterialet består av lösryckta ben, där flera av dem kan komma från en och samma individ. Det sistnämnda materialet visar dock upp en förvånansvärt bra överensstämmelse med in-situ materialet. Både skador i form av benbrott uppkomna i samband med olyckor men också krigsskador är vanligt förekommande. Majoriteten av alla skador har läkt men några som ådrog sig svåra huggskador dog. Artros "förslitning" ser ut att vara nästan lika vanligt som andra skador. I tabellen nedan (tab 6) är några av de vanligaste förändringarna listade. Det finns dock fler sjukliga förändringar, vilka är noterade i databasen. Vissa sjukliga förändringar är mer eller mindre kopplade till ålder t ex artros och åderförkalkning, vilket gör att frekvensen speglar åldersfördelningen och måste jämföras inom den åldersgruppen.

Sjukdomar	Korsgången In-situ	Korsgången Omrörda lager	Kyrkan In-situ	Kyrkan Omrörda lager	Kyrkogården In-situ	Kyrkogården Omrörda lager
Frakturer	2	3	5	11	4	–
Skador	1	–	4	5	3	1
Septisk artrit	1	–	–	2	–	–
Periostit	2	–	5	5	–	–
Artros	4	1	10	15	3	1
Gikt ?	–	1	1	7 (8)	–	–
DISH	–	–	3	1	–	–
Cancermetastaser	–	–	1	1	–	–
Åderförkalkning	–	–	2	3	1	–

Tab 6. De vanligaste sjukdomarna och skadorna hos de begravda.

Övrigt

Förutom sjukliga förändringar har det i materialet noterats skelettförändringar som har visst ärftligt ursprung såsom metopisk sutur och utskjutande nackben, vilka kan vara användbara för att diskutera förekomsten av eventuella familjegravar.

Kommande arbeten

Gravmaterialet kommer att bearbetas och analyseras vidare för att publiceras i Skänningeprojektets vetenskapliga publikation. Resultaten och mer djuplodande analyser kommer också att utgöra en viktig del i ett licentiatarbete som behandlar konventet. Nedan följer ett antal punkter med frågor och reflektioner som kommer att ligga till grund för de vidare analyserna.

- Resultaten har hittills visat att materialet är giltigt för att diskutera sociala skillnader, dvs att gravområden användes av olika grupper och att detta kunde variera med tiden.
- Förekomsten av olika genetiska förändringar men också åldersammansättningen på individerna, inom små begränsade områden, har visat att det finns möjlighet att föra en diskussion kring huruvida dessa representerar familjegravar eller inte.
- Bearbetningen av det omrörda benmaterialet har starkt bidragit till att vi kan hävda att vissa mindre områden på gravplatserna varit mycket mer attraktiva än andra. I kommande arbeten kommer bakomliggande orsaker att diskuteras.
- Beträffande kroppslängd är skillnaden mellan de som är begravda i de olika delarna av gravplatsen inte så stor. En närmare statistisk bearbetning kommer att kunna visa om de skillnader som kan observeras är signifikanta.

- Intressant är att andelen spädbarn är så litet i förhållandet till det förväntade. En jämförelse med andra konvents- och sockenkyrkogårdar, där samma eller andra delar av gravplatserna i ett konvent undersökts kan förmodligen svara på; fanns det vissa områden för spädbarn, utgör spädbarn en underrepresenterad grupp på konventskyrkogårdarna och i så fall varför?
- Gravarna från konventet i Skänninge är lika välbevarade och väl utgrävda som de från konventet i Åhus. Båda uppvisar en relativt hög frekvens av män som skadats i strid. Vilka var de? Utgör de några ur samhället som hade det gott ställt, personer som förts från slagfältet till konventet för att begravas där. Liknande stridsskador finns i materialen från premonstratensernas kloster i Lund och på augustinerklostret i Æbelholt på Själland. Indikerar det att konvent och kloster hade någon form av sjukvårdsuppgift och i så fall var det också kopplat till dem som kunde betala för sig?
- Skelettmaterialet från Skänninge uppvisar med några undantag en liknande sjukdomsbild som materialet från Åhus. En närmare jämförelse av åldersfördelningen kan ge svar på skillnaderna liksom huruvida förändringarna är spridda över gravplatserna eller koncentrerade i grupper och därmed kan relateras till familjer och ärftlig benägenhet.

UTVÄRDERING

Inledning

Utvärderingen som följer syftar till att reflektera över hur väl målsättningen har uppfyllts utifrån de frågeställningar och metodval som ställdes upp för S:t Olofs konvent. Utvärderingen reflekterar över den byggnadshistoriska delen av undersökningen samt över gravmaterialet. Vidare djuplodande studier och analyser utifrån frågeställningarna kommer att presenteras i de efterföljande vetenskapliga och populära publikationerna (se ”Kommande arbeten”).

Måluppfyllelse

De övergripande frågeställningarna fokuserade på konventets arkitektur och materiella kultur. Avsikten var att problematisera dess förändrade fysiska gestaltning och materiella kultur över aktivitetstiden. Målsättningen var också att belysa konventets betydelse i det medeltida Skänninge. Det sistnämnda ska följas upp i vidare bearbetningar i vetenskapliga och populära publikationer.

- Målsättningen för konventets byggnadshistoriska förändring över dess aktivitetstid har uppfyllts. Flera byggnadsfaser kunde identifieras i konventets västra delar.
- Utifrån den materiella kulturen och tolkningen av lämningarna har funktionen också kunnat bestämmas i dess olika delar. Ingen funktion kunde dock utläsas i den norra byggnaden och längan, där den materiella kulturen var begränsad.

För gravmaterialet formulerades frågeställningar kring de gravlagdas kön, ålder, längd och hälsa. Samtidigt avsåg vi att problematisera och identifiera sociala strukturer och gravarnas rumsliga spridning. Jämförelser med osteologiskt material från flera svenska dominikankonvent presenteras i kommande fördjupade arbeten.

Metodiskt genomförande

När matjorden banats av framgick det att lämningarna efter konventet var mer omfattande och komplexa än vad *förundersökningen* kunnat påvisa. Förundersökningen hade genomförts med hjälp av mindre schakt inom den del av undersökningsområdet som berörde konventslämningen. Moderna lämningar som en jordkällare, ledningsdragningar och en skyddsmur hade därutöver redan inverkat negativt på lämningen.

- Den medvetet valda begränsade insatsen vid förundersökningen gynnade bevaringsgraden av lämningarna och således även tolkningen av dem vid slutundersökningen.
- Den utökade komplexiteten medförde bl a att konstruktioner som murar och varmluftsugnar krävde intensiv dokumentation. Specifikt de unika varmluftsugnarna fick dokumenteras noggrant.
- Dateringen av de äldsta påträffade kulturlagren vid förundersökningen till tidigt 1200-tal och 1300-talets början, stämde väl överens med de tidigaste dateringarna av konventslämningen.

Inga gravar hade påträffats vid förundersökningen. En recent mur och ett mäktigt raseringslager täckte kyrkan där en majoritet av gravarna påträffades vid slutundersökningen.

- Frågeställningar kring gravmaterialet arbetades fram vid slutundersökningens inledning. Fältmetod utarbetades tillsammans med osteologisk expertis.
- Stor vikt lades vid att undersöka gravarna stratigrafiskt samt att tillvarata och analysera delar av det s k ”lösensmaterialet”. Valet av undersökningsmetod men framförallt inriktning på den osteologiska analysen har inneburit möjligheter till förnyade frågeställningar.

Resultaten från markradarundersökningarna som genomfördes presenterades på två- och tre-dimensionella *markradarplaner*. Dessa gav en överblick över konventkomplexet utanför det aktuella undersökningsområdet. De visade att många konstruktioner och strukturer som framkom inom undersökningsområdet fortsatte utanför detsamma.

- Markradarundersökningarna som inledningsvis genomfördes var till stor gagn för undersökningen av byggnadslämningarna. Metoden var ett viktigt komplement och underlag till den arkeologiska utgrävningen som sedan påbörjades. Planerna kan även vara till stor nytta vid eventuella framtida undersökningar av fornlämningen.

En kombination av naturvetenskapliga analyser har utnyttjats vid undersökningen. Till följd av att en köksmiljö dokumenterades utökades metodvalet och analyserna beträffande det animal-osteologiska materialet. Fiskbensmaterialet skiljdes ut ur det animalosteologiska materialet och en specialanalys utfördes. Trots detta har det framgått av fiskbensanalysen att detta material mängdmässigt gynnas av att sällas i laboratorium istället för vattensällning i fält (Cardell, bilaga 2, sidan 1).

- De kontexter som uppfattades innehålla mycket djurben och fiskben vattensällades. Utan vattensällning hade mycket material gått förlorat. Lagrena bestod i stort sett genomgående av sand vilket underlättade vattensällningen.
- De naturvetenskapliga analyserna har bidragit till tolkningen av den västra längans funktion som köksutrymme, samt till vilka kostvanor som fanns vid S:t Olofs konvent.

Datering och tolkning av kontexterna utfördes genom analys av stratigrafin, sammansättningen av fyndmaterialet samt genom ¹⁴C-analys. Den komplexa byggnadshistoriska stratigrafin dokumenterades enligt den planerade single context-metoden. De stratigrafiska tolkningarna upprättades på en matris vid efterarbetet. Metoden har varit en förutsättning för att kunna tolka och relativt datera olika byggnadsfaser.

- Dateringsresultaten från kolproverna visade sig inte alltid tillförlitliga efter analysering.

KOMMANDE ARBETEN

Betydelsen av etableringen av S:t Olofs konvent och dess närvaro i det medeltida Skänninge kommer att behandlas i olika vetenskapliga publikationer. Konventets roll ur ett maktpolitiskt aktörsperspektiv kommer att behandlas av Hanna Menander och Magnus Stibéus. Studien tar i huvudsak upp Skänninge och dess omland och jämförelser görs med andra östgötska städer. Dessutom vidgas perspektivet och omfattar även flera svenska samtida städer. Fördjupningar kommer också att göras av flera författare över konventets betydelse för stadens utveckling och interaktionen med densamma och dess invånare. S:t Olofs konvent som religiös och offentlig arena kommer att studeras utifrån den materiella kulturen. Den arkeologiska undersökningen kommer även att ligga till grund för Hanna Menanders licentiatavhandling som fokuserar på begravningsritualer i S:t Olofs konvent.

Den populärvetenskapliga publikationen kommer att betona konventets materiella kultur. De kommer även att spegla livsmiljön och människorna som rörde sig inom och närmst konventet.

Linköping i november 2008

Annika Konsmar och Hanna Menander
Med bidrag av Caroline Arcini

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Riksantikvarieämbetets dnr: 423-1717-2003

Länstyrelsens dnr och datum för beslut: 220-3775-00, 2003-05-20

Projektnummer: 1510175 (10336)

Intrasisid: O2004:32

Undersökningstid: 26 juli–14 december 2004 och 28 april–29 september 2005

Projektgrupp: Nicklas Eriksson, Annika Konsmar, Sofia Lindberg, Cecilia Ljung,
Hanna Menander och Maria Sjöquist.

Övriga deltagare (kortare tid): Lena Beronius-Jörpeland, Mathias Bäck, Claes Brännfjord,
Lars Ersgård, Pär Karlsson, Börje Klockner (maskinist), Elisabeth Näsström,
Mervi Suhonen, Magnus Stibéus och Göran Tagesson.

Grävningsledare: Hanna Menander

Projektledare: Rikard Hedvall

Exploateringsyta: 650 kvm

Undersökt yta: 540 kvm

Läge: Ekonomiska kartan 8F 5b

Koordinatsystem: RT90 2,5 gon V

Koordinater för undersökningens mittpunkt: X6475077, Y1458140

Höjdsystem: RH00

Arkiv: Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA),
RAÄ, Stockholm; 31 planritningar, 26 sektionsritningar och 34 gravritningar, samtliga
i skala 1:20, samt foto U-nr 4804:1–369.

Fynd: Förvaras hos UV Öst i väntan på fyndfördelning.

REFERENSER

Publicerade källor

- Andersson, K. och Hildebrand, A. 2002. *Byggnadsarkeologisk undersökning. Det murade huset*. Underrättelser från riksantikvarieämbetet och statens historiska museer 1988:1.
- Arcini, C. 2003. *Åderförkalkning och portvinstår*. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, skrifter 48.
- Bonnier, A-C. 1987. *Kyrkorna berättar. Uppland kyrkor 1250–1350*. Upplands Fornminnesförenings tidskrift 51. Uppsala.
- Broberg, B. och Hasselmo, M. 1981. *Medeltidsstaden 30. Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska museer. Rapport. Stockholm.
- Carlsson, T., Elfstrand, B., Gruber, G., Larsson, L. Z., Molin, F., Nielsen, A-L. 2000. *Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland*. Arkeologiska utredningar etapp 2 och förundersökningar. RAÄ rapport, UV Öst 2000:12. Linköping.
- Cinthio, M. 2002. *De första stadsborna. Medeltida gravar och människor i Lund*. Stockholm/ Stehag. Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Drakenberg, S. 1976. Dominikanklostret i Västerås. I: H. Simonsson. (Red) *Västmanlands Fornminnesförening. Årsskrift LIV 1976*. Västerås.
- Engeström, R. 1988. *Medeltidsstaden 71. Visby*. Rapport. Stockholm. Riksantikvarieämbetet.
- Gardelin, G. 2006. *En värld av sten. Stenhuggarnas organisation i medeltidens Östergötland*. Lund.
- Hasselmo, M. 1983. *Medeltidsstaden 40. Skänninge*. Rapport. Stockholm. Riksantikvarieämbetet.
- Jørgensen, J. A. och Thomsen, B. 2004. *Gyldendals bog om danske klostre*. København. Gyldendal.
- Kieffer-Olsen, J. 1993. *Grav och gravslik i det middelalderlige Danmark – 8 kirkegårdsudgravninger*. Afd.for Middelalder-arkeologi og Middelalder-arkeologisk Nyhedsbrev. Aarhus Universitet.
- Larsson, S. 2000. *Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialsproduktion 1890–1990*. Lund. Archaeologica Lundensia IX.
- Lindell, T. 1949. Skeninge, en liten stad med stora minnen. I: Harnesk, P. (Red) *Svenska stadsmonografier. Linköping, Vadstena, Skänninge, Söderköping, Motala, Mjölby*. Uppsala. Ringström & Ringström.
- Menander, H., Tagesson, G. 2005. Monastisk kultur i urban miljö – ett arkeologiskt perspektiv på östgötsk klosterforskning. I: Lejon, K. O. (Red) *Diocesis Lincopensis II. Medeltida internationella influenser*. Linköpings Universitet.
- Nilsson, B. 1998. *Sveriges kyrkohistoria. Missionstid och tidig medeltid*. Verbum.
- Ravn, M. 2001. Hvem ringer klokkerne for? I: *Skalk*. Nr. 3. Højbjerg.
- Ridderstad, A. 1918. *Östergötlands beskrivning med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar*. Del II:2. Stockholm. P.A. Norstedt & Söners Förlag.
- Redin, L. 1976. *Lagmanshejdan. Ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4. Nr 10. Lund.
- Rudbeck, G. 1974. Strängnäs kloster. Redogörelse för 1973 års undersökning. I: Nilsson, H. (Red) *Sörmlandsbygden 1974*.
- Schück, A. & Schück, H. 1970. Ur Skänninges medeltidshävder. I: Lindahl, A. (Red) *Skänninge stad historia*. Linköping.
- Skov, H. 1996. Dominikanerklostret i Århus. Arkeologiska undersökningar i Vor Frue Klosters nordflöj. I: Krongaard Kristensen, H. (Red) *Danske klostre 1. Hikuin 23*. Förlaget Hikuin.
- Stolt, B. 1984. Ljusstavar med mekaniska änglar. I: *Iconographisk Post*. Nr. 1. Stockholm.
- Verheaghe, F. 1989. La céramique très décorée du Bas Moyen Age en Flandre. I: Blicq, G. *Travaux du groupe de recherches et d'études sur la céramique dans le Nord-Pas-de-Calais: actes du colloque de Lille, (26–27 mars 1988)*. Berk-sur-Mer.

Östergötlands länsmuseum (ÖLM), 1996. *Kultuhistorisk dokumentation av del av område öster om järnvägen, Skänninge, Östergötland*. Rapport.

Opublicerade källor

Åkerlund, H. 1977. Kalmar i medeltid och vasatid. Lund.

Källor från internet

Lantmäteriet. Lantmäteristyrelsens arkiv. Skänninge stad;

<http://historiskakartor.lantmateriet.se>

Statens arkiv. Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev;

<http://www.statensarkiv.se/>

Wesén, K. F. 2008. Sigtunaannalerna;

<http://www.foteviken.se/databaser/meny>

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar
